

OBSAH

<i>Mária Ivanová-Šalingová</i> : Z problematiky modernej štylistiky a štylistickej terminológie	129
<i>Friedrich Lang</i> : O některých otázkách názvosloví	148
<i>Imrich Kabina</i> : Z aktuálnych otázok právnej terminológie	154
Základní názvy z vodního lyžování	172

Diskusie

<i>František Papánek</i> : O termínoch, ktoré nie sú termínmi	179
<i>Ivan Masár</i> : Slovo <i>sílnica</i> v slovenskom odbornom názvosloví	184

Zprávy a posudky

<i>Emil Kudrna</i> : Josef Novák, Kapesní anglicko-český a česko-anglický technický slovník	188
<i>Miroslav Roudný</i> : Německo-český technický slovník	190
<i>A. M. Svoboda</i> : Názvoslovný zpravodaj zemědělský	192
Oprava	192

ČESKOSLOVENSKÝ TERMINOLOGICKÝ ČASOPIS
orgán Československej ústrednej terminologickej komisie
pri Prezídiu ČSAV

ROČNÍK II – 1963 – ČÍSLO 3

Vydáva

VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED V BRATISLAVE

Hlavný redaktor dr. Ján Horecký, C. Sc.

Výkonný redaktor Ivan Masár

Redakčná rada: člen korešpondent ČSAV Jaromír Bělič, dr. Ján Horecký, C. Sc., doc. dr. Milan Jelínek, C. Sc., prof. dr. Eugen Jóna, Jaroslav Kuchař, C. Sc., Ivan Masár, dr. Štefan Peciar

Redaktor časopisu Andrej Šumec

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27. Vychádza raz za dva mesiace. Ročné predplatné Kčs 24,—. Jednotlivé číslo Kčs 4,—. Rozširuje Poštový novinový úrad — ústredná administrácia PNS, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Možno tiež objednať na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje Poštový novinový úrad — vývoz tlače, Praha 1, Jindřišská ul. 14. Rukopis zadaný v marci 1963, vytláčený v júni 1963. Vytlačili Polygrafické závody, n. p., závod 2, Bratislava. Povolené rozhodnutím SNR č. 28204/61. — K-11*31089

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963

Kčs 4,—

Z PROBLEMATIKY MODERNEJ ŠTYLISTIKY A ŠTYLISTICKEJ TERMINOLÓGIE

Mária Ivanová - Šalingová

Proces intelektualizácie a logizácie, ktorý prebieha vo všeobecnosti v odbornej terminológii, je podmienený sústavným prehĺbovaním odborného výskumu daných javov v príslušnej vednej oblasti. Takéto objektívne podmienky výskumu tvoria predpoklad spresňovania a systematizácie odbornej terminológie konkrétneho vedného odboru.

„Predvedecké“ štádium výskumu určitej problematiky daného vedného odboru je charakterizované terminologickou nejednotnosťou, ľubovoľnosťou až „chaosom“. Iný stav predstavujú formalizované vedecké teórie, v ktorých sa tie isté javy, rozlične chápané a odlišne hierarchizované, v danej teórii inak označujú, pomenúvajú i symbolizujú (stačí porovnať napr. viaceré súčasné teórie formálnej, matematickej logiky).

Netreba zdôrazňovať, že štylistická problematika je neobyčajne zložitá a že štylistika sa dodnes u nás menej pestuje ako iné lingvistické disciplíny. Preto možno očakávať tým viac kolísania pri chápaní, interpretácii a klasifikácii slohových javov. Aby sme tento fakt názorne ilustrovali, vzali sme si ako ukážku stručný, no zďaleka nie vyčerpávajúci prehľad názorov na jeden zo základných štylistických pojmov, na pojem *funkčný jazykový štýl* a v súvislosti s tým ukazujeme aj na kolísanie v termínoch. Úplnú analýzu danej problematiky, hoci by to bolo veľmi užitočné, nie je možné urobiť v rámci tohto príspevku. Preto sa uspokojíme s naznačením aktuálnej problematiky v súčasnej štylistike. V budúcnosti sa bude treba k tejto problematike častejšie a hlavne sústavnejšie vracieť.

I

Pri systematizácii a klasifikácii štýlových javov treba vychádzať z ich povahy a z aspektu príslušnej štylistickej disciplíny. Celková klasifikácia štýlových javov v jednotlivých disciplínach štylistiky sa opiera o poznatky teoretickej štylistiky,

ale pri vlastnom skúmaní, triedení a usúvzťažovaní štylových javov a kategórií uplatňuje každá štylistická disciplína vlastné metódy, aspekty a kritériá. Inak sa bude teda javiť štylistická problematika, keď pôjde o všeobecnú štylistiku, inak zas, keď pôjde o historickú, matematickú štylistiku atď. No i keď pripúšťame špecifickosť v rámci jednotlivých štylistických disciplín, zdôrazňujeme zároveň fakt, že sa jednotlivé aspekty, metódy a vedecké poznatky musia navzájom dopĺňať, musia harmonizovať, nemôžu si protirečiť, príp. sa negovať.

Členenie štylových javov podľa aspektov jednotlivých štylistických disciplín má za cieľ podať jednotnú teóriu celého komplexu javov z tejto oblasti. Všestranná analýza štylových javov pomôže i pri vypracúvaní jednotnej vedeckej terminológie.

Vývin pojmového obsahu termínu *funkčný jazykový štýl* ukazuje, že od interpretácie daného javu, ktorá sa fixuje v pojmovej stránke termínu, závisí i jazyková podoba termínu označujúceho daný jav. Príklad poukazuje zároveň na to, že od chápania základného pojmu, od obsahu pojmu *jazykový štýl* závisí i chápanie pojmu *štylistika* (rozsah a obsah pojmu štylistika).

Kým sa štýl chápal úzko ako jav z oblasti slovesného umenia, príp. rečnickeho umenia, chápala sa i štylistika ako poetika (náuka o poetických figúrach, o trópoch v umeleckej literatúre, najmä v poézii), resp. ako rétorika (náuka o zásadách rečnickeho umenia, o rečníckych figúrach). Len čo sa slohový jav začal chápať širšie, t. j. ako konštantná zložka jazyka (*langue* i *parole*, odtiaľ rus. „stil' reči“, „stil' jazyka“, štylistika „langue“, štylistika „parole“), rozpracúva sa hlavne zásluhou francúzskej, ruskej a českej lingvistickej školy širšie chápanie pojmu jazykový štýl, štýlový jav, vytyčujú sa nové úlohy lingvistickej štylistiky. Lingvistická štylistika sa postupne diferencuje od literárnej štylistiky, od poetiky (od literárnej teórie) čo do predmetu i čo do metód výskumu. Štylistiku výrazových prostriedkov francúzštiny podrobne spracoval Ch. Bally, teoretickým otázkam štýlu a štylistiky venovali hodne pozornosti sovietski bádatelia L. V. Ščerba, G. O. Vinokur, V. V. Vinogradov, B. V. Tomaševskij, A. N. Gvozdev, E. G. Rieselová, ďalej poľskí, českí a slovenskí lingvisti.¹

¹ Upozorňujeme na tieto základné diela, príp. články: *Spisovná čeština a jazyková kultura*, Praha 1932, najmä na príspevky: B. Havránek, *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*, str. 32–84; Jan Mukařovský, *Jazyk spisovný a jazyk básnický; Čtení o jazyce a poesii*, Praha 1942,

Bühlerovská teória o funkciách v jazyku dala vedúcim teoretikom Pražského lingvistického krúžku v tridsiatych rokoch podnet vypracovať teóriu funkčných jazykov. B. Havránek v zborníku *Spisovná čeština a jazyková kultura* vyvodil funkčné jazyky z funkcií spisovného jazyka. Podľa B. Havránka komunikatívnej funkcii odpovedá hovorový (funkčný) jazyk, prakticky odbornej „zdeľovacej“ funkcii pracovný (vecný) jazyk, teoreticky odbornej „zdeľovacej“ funkcii vedecký jazyk a estetickéj funkcii básnický jazyk.²

V tom istom článku vydeľuje autor funkčné štýly spisovného jazyka podľa konkrétneho cieľa prejavu a podľa spôsobu prejavu (c. d., 68—69). Postupom času sa spresňuje obsah a vzťah pojmov *funkčný jazyk* — *funkčný štýl* — *funkčná vrstva*. Pojem funkčný jazyk sa nahrádza pojmom funkčný štýl a zavádza sa pojem funkčná vrstva.³

Kým v sovietskej odbornej literatúre viacerí bádatelia navrhujú rozlišovať štýly jazyka a štýly reči (porov. sovietsku diskusiu o otázkach štylistiky na stránkach *Voprosov jazykoznanija* 1954—1955), v našej odbornej literatúre sa rozlíšenie *štýl jazyka* — *štýl reči* neudomácnilo. No jednako na pozadí štylistických teórií daktorých lingvistov sa objavuje takéto delenie. Tak napr. „vyjadrovací štýly“ K. Hausenblasa i napriek tomu, že ich vysvetľuje ako „interindividuální způsoby výstavby jazykových projevů“, pripomínajú štýly parole. Autor dochádza k nim na základe pozorovania, že sa v praxi „miešajú“ prostriedky rôznych štýlových vrstiev. Stavia oproti „vyjadrovacím“ štýlom funkčné jazykové štýly, príp. funkčné jazyky ako systémové jazykové útvary, predbežne sa však

najmä článok V. Mathesiusa, *Řeč a sloh*, str. 13—104; B. Havránek — J. Mukařovský — F. Vodička, *O básnickém jazyce*, Praha 1947; pozri ďalej konferenciu o štylistických otázkach, z ktorej materiál vyšiel v *SaS* 16, 1955, okrem toho *Kapitoly z praktické štylistiky*, Praha 1957, L. Doležel, *O stylu moderní české prózy*, Praha 1960; *Knížka o jazyce a stylu soudobé české literatury*, Praha 1961; časť *Slovenskej gramatiky O slohu* od E. Paulinyho (Bratislava 1955); pozri M. Šalingová, *Zo štylistických výskumov v rokoch 1945—1960*, *SR* 25, 1960, 270—286; M. Ivanová—Šalingová, *Základné problémy jazykového štýlu umeleckej literatúry*, Slovenská literatúra 9, 1962, 195—206.

² Porov. cit. čl. zo sb. *Spisovná čeština a jazyková kultura*, 67—68.

³ B. Havránek, *K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka*, *Časopis pro moderní filologii* 28, 1942, 411. Porov. k tomu i L. Doležel, *K obecné problematice jazykového stylu*, *SaS* 15, 1954; najnovšie sa k teórii funkčných jazykov, blízkej pôvodnému chápaniu akad. B. Havránka, vracia K. Hausenblas v článku *Styly jazykových projevů a rozvrstvení jazyka* (K diskusi o obecné a hovorové češtině), *SaS* 23, 1962, 189—201.

nezaobráta otázkou, aké dôsledky bude mať takého členenie základných štylistických kategórií pre teóriu štylistiky a pre vnútorné členenie štylistiky.⁴

Keď sa totiž vychádza z roviny jazykových prejavov, môže sa dôjsť k popieraniam existencie vyšších kategórií. V sovietskej diskusii o štylistickej problematike podaktorí bádatelia, ktorí prehliadli interindividuálny, resp. nadindividuálny charakter vyšších slohových kategórií, uznávali iba štylistiku prejavov, štylistiku reči, ale odmietli teóriu funkčných jazykových štýlov (tak napr. J. S. Sorokin).⁵ N. G. Pospelov považuje za predmet výskumu jazykovedy jazykový systém, kým pri nižších kategóriách, napr. pri umeleckom diele ide podľa neho o konkrétne použitie jazykových prostriedkov, teda o reč a o rečový štýl (oblasť parole).^{5a} Veľmi všeobecná a nediferencovaná je definícia štýlu, ktorú podáva J. Marouzeau v slovníku lingvistických termínov.⁶

Pri systematizácii slohových javov vychádzame z teórie funkčných jazykových štýlov spisovného jazyka, ako sa vypracovala v našej domácej i zahraničnej odbornej literatúre. Prihliadame pritom na najnovšie metodologické smery, ktoré sa v posledných rokoch ujali v lingvistike, na matematické a štatistické metódy a ich predbežné výsledky.⁷

Na základe doterajších výskumov sa vyžaduje presne diferencovať slohové kategórie rôznych rovín. Preto sa na jednej strane jazykový štýl odlišuje ako „funkčný (objektívny) jazykový štýl“ od „jazykového štýlu prejavu“, na druhej strane od kategórie „individuálneho jazykového štýlu“.

Funkčný jazykový štýl (stručne: funkčný štýl) chápeme ako najvšeobecnejšiu štylistickú kategóriu, existujúcu v rámci spi-

⁴ Porov. o tom v článku K. Hausenblasa *Styly jazykových projevů a rozvrstvení jazyka* (K diskusii o obecné a hovorové češtině), SaS 23, 1962, 3, 189–201. Autor na str. 195 charakterizuje hovorovú češtinu ako „funkčný jazyk“.

⁵ Porov. J. S. Sorokin, *K voprosu ob osnovnykh poňatijach stilistiki*, Voprosy jazykoznanija 1954, č. 2, 68–82.

^{5a} Pozri R. V. Komina, zpráva o referáte N. G. Pospelova *O principach izučeniya rečevogo stila chudožestvennogo proizvedeniya*, Vestnik Moskovskogo universiteta 1956, 4, 151 n.

⁶ Pozri J. Marouzeau, *Slovar lingvističeskich terminov*, Moskva 1960, 298.

⁷ Porov. P. Guiraud, *Problèmes et méthodes de la linguistique statistique*, Dordrecht 1959, od toho istého autora *Les caractères statistiques du vocabulaire*, Paris 1954; články v zborníku z varšavskej medzinárodnej konferencie o poetike *Poetics*, Warszawa 1961, 561–634.

sovného jazyka, vydelenú na základe komplexu faktorov, majúcu príslušnú slohovú vrstvu, slohové útvary a tvoriacu spolu s inými štýlmi sústavu štýlov spisovného jazyka.⁸ L. Doležel vychádza pri štylistickej problematike od prejavu, a tak rozlišuje dve oblasti štylistického výskumu, a to 1. „styl promluvy (jazykového projevu)“ a 2. „styl promluvového typu“.⁹ „Styl promluvového typu“ je podľa našej mienky kategóriou nižšou ako funkčný štýl, pretože sa realizuje v rámci nadradeného funkčného jazykového štýlu. Funkčný jazykový štýl sa diferencuje celkom evidentne od štýlu typu prejavu, od štýlu slohového útvaru, od individuálneho štýlu (od štýlu pôvodcu prejavu, autora, spisovateľa). No jednako by sme mohli uviesť množstvo definícií štýlu, ktoré štýl ako taký charakterizujú práve znakmi individuálneho štýlu (Croce, Buffon, Vossler a i.). Veľmi často sa tieto dve kategórie zamieňajú najmä v literárnovednej a literárnokritickej praxi. Prejavuje sa to napr. tým, že sa znaky individuálneho štýlu prenášajú na funkčný jazykový štýl (napr. bojovnosť, obraznosť, lakonickosť).¹⁰

Ale nielen obsah základných štylistických pojmov nie je jasný, nie sú doteraz vypracované ani jednotné kritériá pre vydeľovanie funkčných jazykových štýlov a ich klasifikáciu. Vydelenie a klasifikácia funkčných štýlov podľa základných funkcií, vypracovaná v českej lingvistike, sa dakedy nahrádza klasifikáciou na základe iných kritérií, napr. rôznych protikladov. Takými sú napr.: hovorenosť — písanosť, verejnosť — súkromnosť, odbornosť — neodbornosť, básnickosť — nebásnickosť, emocionálnosť — nociónálnosť atď.¹¹

⁸ Nie je možné podať prehľad zaujímavých názorov o funkčnom jazykovom štýle, preto odkazujeme na najdôležitejšie články uverejnené v čas. Slovo a slovesnosť 1955, Voprosy jazykoznanija 1954–1955, čas. Československá rusistika 1961–1962, sborník Poetics, Warszawa 1961, Jazykovedné štúdie 7, Bratislava 1963, časť Štýly súčasného jazyka, 118 n.

⁹ L. Doležel charakterizuje „styl promluvového typu“ takto: „styl promluvového typu, t. j. obecné štylistické zákonitosti, normy a tendencie spoločné jazykovej výstavbe promluv určitého typu“. (C. d., 8.)

¹⁰ Túto skutočnosť spomína i Ch. Bally, *Francuzská štylistika*, Moskva 1961, 43. V. Budovičová v článku *Otázky slovenskej štylistiky a krásna literatúra* postupuje opačne, keď považuje charakteristiky individuálneho štýlu, napr.: „štýl rečnícky, bojovný, ... energický, priliehavý, výstižný, afektovaný ap.“ za „subjektívne prívlastky, intuitívne hodnotenia a tautológie“ (SR 28, 1963, 6). Treba vyzdvihnúť, že dané charakteristiky môžu byť, ak sú podložené objektívnym rozborom štýlu diela alebo autora, priliehavé a vyhovujú práve pri kategórii individuálneho štýlu alebo štýlu diela, resp. jazykového prejavu vôbec.

¹¹ Zaujímavé je triedenie štýlových javov na individuálne a typové v poľskej štylistike od H. Kurkowskej a Stanislava Skorupku. Pozri

Sama som sa pokúsila vymedziť pojem funkčný jazykový štýl na základe súhrnu rôznorodých a nerovnocenných faktorov, a to: a) komplexom funkcií, b) komplexom slohotvorných činiteľov, c) slohovou normou platnou v rámci príslušného funkčného jazykového štýlu, d) slohovou vrstvou, ktorá zahrnuje súbor špecifických, príznakových a potenciálne i nepríznakových, „neutrálnych“ prostriedkov používaných v danom funkčnom jazykovom štýle, e) slohovými útvarmi, žánrami, literárnymi útvarmi, nadrodmi, rodmi, druhmi príznačnými pre daný funkčný jazykový štýl a vypestovanými v rámci daného funkčného jazykového štýlu.

Navrhla som vlastnú klasifikáciu funkčných štýlov súčasnej spisovnej slovenčiny, pričom som skombinovala funkčné hľadisko s protikladom *hovorenosť — pisanosť*.¹²

Okrem termínu funkčný jazykový štýl sa na označenie danej štylistickej kategórie používa i termín objektívny (jazykový) štýl.¹³ Zdôrazňuje sa tým konvenčnosť prostriedkov, po-

Stylistika polska, Zarys, Warszawa 1959, 18. Štýl autora a štýl diela patri podľa týchto autorov k individuálnym štýlom, štýl literárneho útvaru, štýl epochy, literárneho smeru ap. patria k štýlom typovým (c. d. 19). L. Doležel v monografii *O stylu moderní české prózy ráta žánrové štýly* k tzv. objektívnym štýlom (str. 16) a žiada rozpracovať štylistiku „promluvového typu“, inými slovami typologickú štylistiku (str. 8, 17).

Na Slovensku nadväzuje na Paulinyho triedenie štýlov na základe protikladu verejnosť — súkromnosť J. Mistrík v *Praktickej slovenskej štylistike* (Bratislava 1961, str. 14 n.). Mistrík delí štýly na „a) štýly súkromného styku, b) štýly verejného styku, c) umelecké štýly“. Z uvedeného triedenia nie je jasné, či považuje umelecký štýl za relatívne jednotný. Zo sovietskych lingvistov nepovažuje umelecký štýl za jednotný napr. V. D. Levin v článku *O meste jazyka chudožestvennoj literatury v sisteme stilej nacional'nogo jazyka*, *Voprosy kultury reči I*, Moskva 1955, 68—80.

Pre veľkú vnútornú diferenciaciu publicistického štýlu bývajú rozpaky i pri vydeľovaní tohto štýlu. Porov. B. Havránek — A. Jedlička, *Česká m'uvnice*, Praha 1960; Jazykovedné štúdie VII, Bratislava 1963, časť *Štýly súčasného jazyka* (str. 118 n.), hlavne M. Darovec, *K problematike publicistického štýlu* (str. 144—151) a príslušnú diskusiu. Pozri i M. Jelínek, *O jazyku a stylu novin*, Praha 1957, 13—61.

¹² Porov. M. Ivanová-Šalingová, *Štýlové rozvrstvenie súčasnej spisovnej slovenčiny*, JŠ VII, 1963, 118—134. *Hovorový štýl súčasnej spisovnej slovenčiny*, SR 28, 1963, č. 1, 18 n. Celkom neopodstatnená je výčitka V. Budovičovej, že vraj „mechanicky“ preberám českú klasifikáciu (SR 28, 1963, č. 1, 12), pretože na bratislavskej konferencii o vývinových tendenciách spisovnej slovenčiny r. 1962 vyvolala práve moja klasifikácia štýlov živú diskusiu (uverejnená v Jazykovedných štúdiách VII, 1963, 152 n.).

¹³ Porov. K. Hausenblas, *K základním pojům jazykové stylistiky*, SaS 16, 1955, 5 n.

stupov, nadindividuálnosť znakov, črt, vlastností funkčného jazykového štýlu, všeobecná, relatívne vyššia normovanosť atď. v protiklade k vlastnostiam individuálneho štýlu, inak nazývaného i subjektívnym štýlom, pri ktorom sa kladie dôraz na subjektívny ráz, špecifickosť, osobitosť prostriedkov, príznačnú pre individuum, na vysokú variabilitu individuálnych štýlov atď.¹⁴ Dakedy sa pojem *objektívny štýl* chápe ešte širšie (tak L. Doležel) a za najdôležitejšie z objektívnych štýlov sa považujú *funkčné jazykové štýly* a *žánrové štýly*.¹⁵

Ako ekvivalent termínu funkčný jazykový štýl, objektívny štýl sa bežne používa i jednoduchý termín *štýl jazyka*, resp. *jazykový štýl*, čo zachytáva aj táto Doleželova konštatácia: „2. Zjišťujeme, spôsob výstavby prejavu vzhľadom k daným podmínkam a potrebám obvyklé a typické. Tak dospívame k pojmu *objektívnych štýlov*, štýlov jazyka.“ (zdôr. L. D.).¹⁶ Pomenovanie jazykový štýl, štýl jazyka sa ukazuje potrebným hlavne v opozícii k iným štýlom, k výtvarnému, literárnemu, architektonickému (románskemu, gotickému, renesančnému) atď.

Ešte jedno kolísanie pri označovaní kategórie funkčný (objektívny) štýl musíme spomenúť. Je to termín „reč“, používaný v spojeniach, ktoré zachytáva napr. i *Základná jazykovedná terminológia* (Bratislava 1952) ako rovnocenné ekvivalenty vedľa seba: 019 hovorový (konverzačný) štýl, hovorová reč; 020 zdvorilostný štýl, zdvorilostná reč; 021 domácky štýl (domácka reč); familiárny štýl (famiiliárna reč); 022 knižný štýl, knižná reč; 023 odborný štýl, odborná reč; 024 vedecký štýl, vedecká reč; 025 praktický štýl, praktická reč; 026 umelecký, básnický štýl, umelecká, básnická reč (str. 7).

Príklady ukazujú, že sa na rovnakej úrovni spomínajú funkčné jazykové štýly (hovorový, umelecký, vedecký, odborný —

¹⁴ B. Havránek, *K funkčnému rozvrstvení spisovného jazyka*, ČMF 28, 1942, 413; J. M. Kořínek, *O jazykovém stylu*, SaS VII, 1941, 28–37; L. Doležel, *O stylu moderní české prózy*, str. 16; *Zu einigen theoretischen Fragen der vergleichenden Stilistik der slawischen Sprachen*, von Dozent Dr. Milan Jelínek, Brno, *Wissenschaftliche Zeitschrift der Ernst-Moritz-Arnst-Universität Greifswald*, Jahr. XI, 1962, 359–366; V. P. Murat, *Ob osnovnykh problemakh stilistiki*, Moskva 1957.

¹⁵ Porov. L. Doležel, c. d., 16.

¹⁶ Porov. L. Doležel, c. d., 16. Termín *jazykový štýl* používa napr. i E. Paulíny v stati *O slohu* v cit. gramatike (str. 388): „Jazykové štýly delíme na tieto skupiny: dorozumievacie jazykové štýly, básnické jazykové štýly.“ Nejasný je termín „spoločenský štýl“, ktorý použil Mistrík v *Praktickej slovenskej štylistike* (str. 15, 16). Chápe ho ako protiklad k familiárnemu štýlu, ale jeho charakteristika je veľmi neurčitá. V 2. vyd. (1963) nehovorí o „spoločenskom štýle“, ale o „spoločenských prejavoch v súkromnom styku“ (str. 17).

chýba publicistický) a tzv. „zdvorilostný, domácky, familiárny štýl“. Vzťah funkčných štýlov a „zdvorilostného, domáceho ...“ štýlu („zdvorilostnej, domácej ... reči“) nie je určený, ani náplň týchto pojmov nie je jasná. Charakteristiky „zdvorilostnosť, domáckosť, familiárnosť, patetickosť, rečnivosť, „vozvýšenosť“, nadnesenosť, slávnostný ráz, lapidárnosť ...“ atď. navrhujeme rezervovať na označovanie vlastností nižších slohových kategórií, ako napr. individuálny štýl, štýl jazykového prejavu, slohového útvaru ap.¹⁷

Z uvedeného stručného prehľadu vidno, že obsah pojmu štýl jazyka, jazykový štýl, funkčný (objektívny) jazykový štýl nie je nateraz uspokojivo definovaný a že sa v priebehu posledných 30 rokov prudko vyvíjal. Silou tradície sa od antickej poetiky a rétoriky venovala najväčšia pozornosť umeleckému štýlu. V súčasnosti sa rozširujú výskumy aj na odborný štýl, hovorový štýl a publicistický štýl.¹⁸ Najmä problematika hovorového štýlu spisovnej češtiny je pomerne bohato rozpracovaná v článkoch J. Běliča a osvetľovaná v niekoľkých diskusiách v súvislosti s „obecnou“ češtinou.¹⁹

Za dnešného stavu štylistického bádania sa žiada zjednotiť používanie termínov označujúcich najvšeobecnejšiu štylistickú kategóriu, a to *funkčný jazykový štýl*. Spomedzi termínov „štýl jazyka, jazykový štýl, objektívny (jazykový) štýl, funkčný (jazykový) štýl“ najlepšie vyhovujú termíny „funkčný“,

¹⁷ Prívlastok „vozvýšený“ použil vhodne pri charakteristike individuálneho štýlu prózy S. H. Vajanského O. Čepan. Porov. jeho článok *Štýl Vajanského prózy*, Slovenská literatúra V, 1958, 4, 385–427.

¹⁸ Porov. J. Horecký, *Slovenčina vo vedeckých prácach*, Naša veda IV, 1957, 238–241; *Terminológia v odbornom štýle*, Naša veda IV, 1957, 450–452; *Stavba vety v odbornom štýle*, Naša veda IV, 1957, 495–498; *Poriadok slov v odbore štýle*, Naša veda V, 1958, 76–77; *Slohové druhy v odbornom štýle*, Naša veda V, 1958, 173–176; *Stavba odseku v odbornom štýle*, Naša veda V, 1958, 223–226. Pozri i M. Ivanová-Šalíngová, *Hovorový štýl súčasnej spisovnej slovenčiny*, SR 28, 1963, 17–32; *Štýlové rozvrstvenie v súčasnej spisovnej slovenčine*, JŠ VII, 1963, 118–134; M. Darovec, *K problematike publicistického štýlu*, c. d., 144–151.

¹⁹ J. Bělič, *Vznik hovorové češtiny a její poměr k češtině spisovné*, Československé přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě, Praha 1958, 59–71; *K otázce obecné češtiny*, Studie ze slovanské jazykovědy, Praha 1958, 429–434; *Proč nemluvíme „správně“ česky*, Kultura V, 1961, č. 46, str. 1. Rozsiahlu diskusiu o „obecnej“ češtine pozri vo *Voprosch jazykoznanija* 1960, č. 2, 11 n., 1961, č. 1, 44 n.; *Slovo a slovesnost* 22, 1961, 98 n.; 23, 1962, 37 n. a 108 n.; P. Sgall – A. Trnková, *K metodám zkoumání běžně mluvené češtiny*, Naše řeč 46, 1963, 28–35; M. Jelínek, *K poměru mezi hovorovou češtinou a spisovným jazykem*, SaS 24, 1963, 47–54.

resp. „objektívny“ jazykový štýl. Za termín *funkčný jazykový štýl* sa prihovára vymedzenie štýlu na základe funkcií a opora v pojme funkčná štylistika. Za termín *objektívny štýl* sa prihovára protiklad *objektívny štýl — subjektívny štýl* (ako ho použil napr. aj M. Jelínek v cit. nemeckej štúdii). Avšak termín subjektívny štýl je menej vhodný z toho dôvodu, že sa ním dakedy označuje „subjektivizovaný“, lyrizovaný individuálny štýl. Navrhujeme preto ponechať naďalej termín *individuálny štýl*.²⁰ Objektívny štýl by sa mohol používať v širšom zmysle, ako ho použil L. Doležel (v citovanej práci).

Rovnako sa žiada zjednotiť názvy jednotlivých funkčných štýlov, ktoré tvoria dakedy celé synonymické rady, napr. *hovorový štýl, hovorová slovenčina, hovorová reč, bežná (hovorovaná) slovenčina, bežný hovorový jazyk, bežne hovorený jazyk, odborný štýl, vedecký štýl, vedecký jazyk, jazyk vedy, teoretický štýl, odborná reč, umelecký (jazykový) štýl, básnický štýl, umelecká reč, básnická reč, jazyk (štýl) umeleckej literatúry, reč (štýl) umeleckej literatúry* (oproti pojmu „literárny štýl“ ako kategórii literárnovednej), *publicistický štýl, štýl publicistiky* atď. Z uvedených synonymických radov navrhujeme v odbornej literatúre dôsledne používať tieto termíny: *hovorový štýl, odborný štýl* (vnútorne diferencovaný na a) *teoretický odborný štýl*; b) *praktický odborný štýl*; c) *popularizačný štýl*), *(slovesný) umelecký štýl, publicistický štýl*. V popularizačnej literatúre by sa popritom mohli používať ako ekvivalenty: *hovorový štýl — hovorová slovenčina*, resp. *hovorová reč*; *odborný štýl — odborný jazyk* (pre teoretický štýl); *odborná reč* (pre praktický odborný štýl); *(slovesný) umelecký štýl — štýl umeleckej literatúry*; *publicistický štýl — štýl publicistiky* (užší pojem je *novinársky štýl — novinársky ja-*

²⁰ Termín „osobný sloh“ popri „individuálny sloh“ použil F. Miko vo vysokoškolských učebných textoch *Sloh*, Bratislava 1955, str. 17. B. Havránek pri štúdiu jazyka K. H. Máchu a B. Němcovej poukázal na potrebu rozlišovať pojmy „štýl osobnej reči autora“, „štýl literárneho diela“ a „literárny individuálny štýl“. Porov. tieto štúdie: *Jazyk Máchův, Torso a tajemství Máchova díla*, Praha 1938, 297–331; *Lidový podklad jazyka v „Babičce“ Boženy Němcové*, SaS IX, 129–137. Túto skutočnosť by sme mohli podoprieť ďalšími dôvodmi, a to: individuálny štýl (umelca, vedca) patrí do príslušných funkčných štýlov (umeleckého, odborného), ale štýl ich osobnej reči (používanej v každodennom živote) patrí do hovorového štýlu. Kategóriu individuálny jazykový štýl som charakterizovala všeobecne v príspevku *Basic Characteristics of the Categories „Individual Linguistic Style“*, Sborník štúdií z orientalistiky (zatiaľ v ruko-pise).

zyk). V praxi sa dakedy nerozlišuje hovorová reč a hovorená reč, hoci pojem hovorená reč je širší.

II

Pokúsime sa teraz podať predbežný návrh na systematické členenie štylistiky a štýlových javov. Budeme pritom vychádzať z teórie modernej štylistiky a samozrejme z domácej českej a slovenskej štylistickej tradície. Nateraz podáme ukážku schematickeho desatinného triedenia (bez ohľadu na hodnotiace hľadisko) základných častí, kategórií a pojmov štylistiky, samozrejme jazykovednej štylistiky. V budúcnosti, ak nám to bude možné, sa chceme postupne vracieť k rozpracovaniu základných pojmov súčasnej štylistiky.

1 JAZYKOVEDNÁ ŠTYLISTIKA

(Základné členenie na štylistické disciplíny)

1-01-00	všeobecná štylistika
1-02-00	štylistika národného jazyka
1-03-00	teoretická štylistika
1-04-00	praktická štylistika
1-05-00	funkčná štylistika
1-06-00	historická štylistika
1-07-00	porovnávacia štylistika
1-08-00	experimentálna štylistika
1-09-00	matematická štylistika

Na ukážku rozpracúvame podrobnejšie funkčnú štylistiku, historickú, experimentálnu a matematickú štylistiku. Pri spracúvaní sme mali k dispozícii *Soupis základních jazykovědných termínů*, ktorý vypracovala Čs. terminologická lingvistická komisia (Praha 1962 — cyklostylovaný návrh).

1-05-00	funkčná (explikatívna) štylistika
1-05-01	jazykové funkcie
1-05-02	slohové funkcie
1-05-03	slohová kategória
1-05-04	slohový jav
1-05-05-00	slohovotvorný činiteľ
1-05-05-01	objektívny slohotvorný činiteľ
1-05-05-02	subjektívny slohotvorný činiteľ

1-05-05-03	jazykový slohotvorný činiteľ
1-05-05-04	slohotvorný činiteľ nejazykový
1-05-06-00	štýlotvorné dianie
1-05-06-01	organizácia jazykových prostriedkov
1-05-06-02	automatizácia jazykových prostriedkov
1-05-06-03	aktualizácia jazykových prostriedkov
1-05-06-04	intelektualizácia jazykových prostriedkov
1-05-06-05	transpozícia slohových prostriedkov
1-05-06-06	štylistický variant
1-05-07-00	štýlotvorný postup
1-05-07-01	monologický štýlotvorný postup
1-05-07-02	dialogický štýlotvorný postup
1-05-07-03	zmiešaný štýlotvorný postup
1-05-07-04	opisný štýlotvorný postup
1-05-07-05	rozprávací štýlotvorný postup
1-05-07-06	úvahový štýlotvorný postup
1-05-07-07	výkladový štýlotvorný postup
1-05-08	štýlová (slohová) norma
1-05-09	dobový štýl
1-05-10	individuálny štýl
1-05-11-00	štýl jazykového prejavu
1-05-11-01	podávateľ prejavu
1-05-11-02	komunikačný proces
1-05-11-03	predmet jazykového prejavu
1-05-11-04	prijímateľ jazykového prejavu
1-05-11-05	invencia
1-05-11-06	kompozícia
1-05-11-07	štylizácia
1-05-11-08	text
1-05-11-09	kontext
1-05-11-10	podtext
1-05-11-11	kapitola
1-05-11-12	podkapitola
1-05-11-13	odsek
1-05-12-00	slohový (štýlový) útvar
1-05-12-01	monologický slohový (štýlový) útvar
1-05-12-02	dialogický slohový (štýlový) útvar
1-05-12-03	zmiešaný slohový (štýlový) útvar
1-05-13-00	funkčný jazykový štýl
1-05-13-01	hovorový štýl
1-05-13-01-00	znaky štýlu
1-05-13-01-01	ústnosť (hovorenosť)
1-05-13-01-02	dialogickosť

1-05-13-01-03	expresívnosť (emocionálnosť)
1-05-13-01-04	situačnosť
1-05-13-01-05	relatívna mnohoznačnosť
1-05-13-01-06	obraznosť s tendenciou po lexikalizácii
1-05-13-01-07	pútavosť
1-05-13-01-08	prehľadnosť
1-05-13-01-09	relatívna úspornosť
1-05-13-01-10	hovorová štýlová vrstva
1-05-13-01-11	slohové útvary hovorového štýlu
1-05-13-01-12	dialogický slohový útvar
1-05-13-01-13	rozhovor
1-05-13-01-14	konverzácia
1-05-13-01-15	beseda
1-05-13-01-16	monologický slohový útvar
1-05-13-01-17	zpráva, informácia, oznámenie
1-05-13-01-18-00	slangy
1-05-13-01-18-01	sociálny slang
1-05-13-01-18-02	argot
1-05-13-01-18-03	reč mládeže
1-05-13-01-18-04	študentský slang
1-05-13-01-18-05	žiacky slang
1-05-13-02-00-00	odborný štýl
1-05-13-02-01-00	teoretický odborný štýl
1-05-13-02-01-01	znaky štýlu
1-05-13-02-01-02	intelektuálnosť
1-05-13-02-01-03	objektívnosť
1-05-13-02-01-04	sémantická jednoznačnosť
1-05-13-02-01-05	explicitnosť
1-05-13-02-01-06	písanosť
1-05-13-02-01-07	vypracovanosť
1-05-13-02-01-08	relatívna zakončenosť (vyjadrená)
1-05-13-02-01-09	štýlová vrstva
1-05-13-02-01-10	odborná terminológia
1-05-13-02-01-11-01	slohové útvary
1-05-13-02-01-11-02	rozprava
1-05-13-02-01-11-03	monografia
1-05-13-02-01-11-04	kompéndium
1-05-13-02-01-11-05	recenzia
1-05-13-02-01-11-06	posudok
1-05-13-02-01-11-07	referát
1-05-13-02-01-11-08	koreferát
1-05-13-02-01-11-09	zpráva
1-05-13-02-01-11-10	debata

1-05-13-02-01-11-11	polemika
1-05-13-02-01-11-12	diskusia
1-05-13-02-01-11-13	kritika
1-05-13-02-01-11-14	úvaha
1-05-13-02-01-11-15	úvod
1-05-13-02-01-11-16	doslov
1-05-13-02-01-11-17	zhrnutie (résumé)
1-05-13-02-02	praktický odborný štýl
1-05-13-02-03	popularizačný štýl
1-05-13-02-04-00	administratívny štýl
1-05-13-02-04-01	prípís
1-05-13-02-04-02	oznámenie
1-05-13-02-04-03	informácia
1-05-13-02-04-04	vyhláška
1-05-13-02-04-05	smernice
1-05-13-02-04-06	doklad
1-05-13-02-04-07	preukaz
1-05-13-02-04-08	depeša
1-05-13-02-04-09	telegram
1-05-13-02-04-10	poukážka
1-05-13-02-04-11	curriculum vitae
1-05-13-02-04-12	dotazník
1-05-13-02-05-00	odborný slang
1-05-13-02-05-01	banický slang
1-05-13-02-05-02	hutnícky slang
1-05-13-02-05-03	strojársky slang
1-05-13-02-05-04	stavbársky slang
1-05-13-02-05-05	chemický slang
1-05-13-02-05-06	poľnohospodársky slang
1-05-13-02-05-07	vojenský slang
1-05-13-02-05-08	lesnícky slang
1-05-13-02-05-09	lodiarsky slang
1-05-13-02-05-10	administratívny slang
1-05-13-02-05-11	mäsiarsky slang
1-05-13-02-05-12	železničiarsky slang
1-05-13-02-05-13	stolársky slang
1-05-13-02-05-14	obuvnícky slang
1-05-13-02-05-15	automobilistický slang
1-05-13-02-05-16	divadelnícky slang
1-05-13-02-05-17	elektrotechnický slang
1-05-13-02-05-18	rádiotechnický slang
1-05-13-02-05-19	filmársky slang
1-05-13-02-05-20	fotografický slang

1-05-13-02-05-21	hudobnícky slang
1-05-13-02-05-22	kartársky slang
1-05-13-02-05-23	krajčírsky slang
1-05-13-02-05-24	kuchársky slang
1-05-13-02-05-25	textilnícky slang
1-05-13-02-05-26	vinohradnícky slang
1-05-13-02-05-27	ovocinársky slang
1-05-13-02-05-28	záhradnícky slang
1-05-13-02-05-29	lekársky slang
1-05-13-02-05-30	veterinársky slang
1-05-13-02-05-31	farmaceutický slang
1-05-13-02-05-32	letecký slang
1-05-13-02-05-33	poľovnícky slang
1-05-13-02-05-34	poštársky slang
1-05-13-02-05-35	športový slang
1-05-13-02-05-36	typografický slang
1-05-13-02-05-37	novinársky slang
1-05-13-02-05-38	literárny slang
1-05-13-03-00	umelecký štýl
1-05-13-03-01-00	znaky štýlu
1-05-13-03-01-01	variabilita
1-05-13-03-01-02	emocionálnosť
1-05-13-03-01-03	subjektívne zafarbenie
1-05-13-03-01-04	sémantická mnohoznačnosť
1-05-13-03-01-05	obsahovosť
1-05-13-03-01-06	písanosť
1-05-13-03-01-07	obraznosť vyjadrovania
1-05-13-03-01-08	fiktívna nevypracovanosť
1-05-13-03-02-00	slohová (štýlová) vrstva
1-05-13-03-02-01	verš
1-05-13-03-02-02	strofa
1-05-13-03-02-03-00	rytmus
1-05-13-03-02-03-01	metrum
1-05-13-03-02-04	rým
1-05-13-03-02-05	eurytmia
1-05-13-03-02-06	asonancia
1-05-13-03-02-07	aliterácia
1-05-13-03-02-08	eufónia
1-05-13-03-02-09	ķakofónia
1-05-13-03-02-10	priame pomenovanie
1-05-13-03-02-11	nepriame pomenovanie
1-05-13-03-02-12	prirovnanie
1-05-13-03-02-13	perifrása

1-05-13-03-02-14	onomatopojá
1-05-13-03-02-15	metafora
1-05-13-03-02-16	metonymia
1-05-13-03-02-17	synekdocha
1-05-13-03-02-18	personifikácia
1-05-13-03-02-19	antropomorfizácia
1-05-13-03-02-20	eufemizmus
1-05-13-03-02-21	dysfemizmus
1-05-13-03-02-22	tabu
1-05-13-03-02-23	litotes
1-05-13-03-02-24	hyperbola
1-05-13-03-02-25	irónia
1-05-13-03-02-26	antiirónia
1-05-13-03-02-27-00	epiteton
1-05-13-03-02-27-01	epiteton ornans
1-05-13-03-02-27-02	epiteton constans
1-05-13-03-02-28	hendyadys
1-05-13-03-02-29	paradoxon
1-05-13-03-02-30	oxymoron
1-05-13-03-02-31	zeugma
1-05-13-03-02-32	klišé
1-05-13-03-02-33	fráza
1-05-13-03-02-34	katachréza
1-05-13-03-02-35	kalambur
1-05-13-03-02-36	enumerácia
1-05-13-03-02-37	klimax
1-05-13-03-02-38	antiklimax
1-05-13-03-02-39	amplifikácia
1-05-13-03-02-40-00	opakovanie
1-05-13-03-02-40-01	refrén
1-05-13-03-02-41	chiazmus
1-05-13-03-02-42	anafora
1-05-13-03-02-43	epifora
1-05-13-03-02-44	epanastrofa
1-05-13-03-02-45	paralelizmus
1-05-13-03-02-46	figúra etymologická
1-05-13-03-02-47	figúra
1-05-13-03-02-48	antitéza
1-05-13-03-02-49	tautológia
1-05-13-03-02-50	pleonazmus
1-05-13-03-02-51	brachylógia
1-05-13-03-02-52	rečnícka otázka
1-05-13-03-02-53	apostrofa

1-05-13-03-02-54 asyndeton
 1-05-13-03-02-55 polysyndeton
 1-05-13-03-02-56 antepozícia
 1-05-13-03-02-57 postpozícia
 1-05-13-03-02-58 juxtapozícia
 1-05-13-03-02-59 inverzia
 1-05-13-03-02-60 autorská reč
 1-05-13-03-02-61 reč postáv
 1-05-13-03-02-62 kolektívny dialóg
 1-05-13-03-02-63 priama reč
 1-05-13-03-02-64 nepravá priama reč
 1-05-13-03-02-65 citovaná priama reč
 1-05-13-03-02-66 polopriama reč
 1-05-13-03-02-67 nepriama reč
 1-05-13-03-02-68 dvojité dialóg
 1-05-13-03-02-69 monológ
 1-05-13-03-02-70 vnútorný monológ
 1-05-13-03-02-71 priame rozprávanie (Ich-Form)
 1-05-13-03-02-72 epické rozprávanie (v 3. osobe)
 1-05-13-03-02-73 opis
 1-05-13-03-02-74 charakteristika
 1-05-13-03-02-75 úvaha
 1-05-13-03-03-00 štýlotvorný postup
 1-05-13-03-03-01 monologický štýlotvorný postup
 1-05-13-03-03-02 dialogický štýlotvorný postup
 1-05-13-03-03-03 zmiešaný štýlotvorný postup
 1-05-13-03-03-04 opisný štýlotvorný postup
 1-05-13-03-03-05 rozprávací štýlotvorný postup
 1-05-13-03-03-06 úvahový štýlotvorný postup
 1-05-13-03-03-07 subjektívizácia
 1-05-13-03-03-08 objektívizácia
 1-05-13-03-03-09 poetizácia
 1-05-13-03-03-10 depoetizácia
 1-05-13-03-04-00 štýl poézie
 1-05-13-03-04-01 štýl lyriky
 1-05-13-03-04-02-00 štýl epiky
 1-05-13-03-04-02-01 štýl eposu
 1-05-13-03-04-02-02 štýl poémy
 1-05-10-03-04-02-03 štýl bájky
 1-05-13-03-05-00 štýl prózy
 1-05-13-03-05-01 štýl románu
 1-05-13-03-05-02 štýl novely
 1-05-13-03-05-03 štýl rozprávky

1-05-13-03-05-04 štýl legendy
 1-05-13-03-05-05 štýl eseje
 1-05-13-03-05-06 štýl reportáže
 1-05-13-03-05-07 štýl fejtónu
 1-05-13-03-05-08 štýl bájky
 1-05-13-03-06-00 štýl drámy
 1-05-13-03-06-01 štýl činohry
 1-05-13-03-06-02 štýl komédie
 1-05-13-03-06-03 štýl tragédie
 1-05-13-04-00 **publicistický štýl**
 1-05-13-04-01-00 znaky štýlu
 1-05-13-04-01-01 všeobecná zrozumiteľnosť
 1-05-13-04-01-02 písanosť
 1-05-13-04-01-03 prehľadnosť
 1-05-13-04-01-04 presvedčivosť
 1-05-13-04-01-05 variabilita
 1-05-13-04-01-06 výrazová úspornosť
 1-05-13-04-02-00 štýlová vrstva
 1-05-13-04-02-01 publicizmy
 1-05-13-04-02-02 rečnická otázka
 1-05-13-04-03-00 novinársky štýl
 1-05-13-04-03-01 štýl zprávy
 1-05-13-04-03-02 štýl úvodníka
 1-05-13-04-03-03 štýl poznámky
 1-05-13-04-03-04 štýl úvahy
 1-05-13-04-03-05 štýl lokálky
 1-05-13-04-03-06 štýl noticky
 1-05-13-04-03-07 štýl črty
 1-05-13-04-03-08 štýl podčiarnika
 1-05-13-04-03-09 štýl interview
 1-05-13-04-03-10 štýl referátu
 1-05-13-04-03-11 štýl reportáže
 1-05-13-04-03-12 štýl recenzie
 1-05-13-04-03-13 štýl kritiky
 1-05-13-04-03-14 štýl polemiky
 1-05-13-04-03-15 štýl diskusie
 1-05-13-04-03-16 štýl besednice
 1-05-13-04-03-17 štýl glosy
 1-05-13-04-03-18 štýl enterfiletu
 1-05-13-04-03-19 štýl komentára
 1-05-13-04-04-00 rečnický štýl
 1-05-13-04-04-01 reč

1-08-06-04	intelektualizácia jazykových prostriedkov
1-08-06-05	transpozícia slohových prostriedkov
1-08-07	mikrokontext
1-08-08	makrokontext
1-08-09	polyvalentnosť slohových prostriedkov
1-09-00	matematická štylistika
1-09-01	kvantitatívna charakteristika funkčných (jazykových) štýlov
1-09-02-00	kvantitatívna charakteristika štýlových (slohových) vrstiev
1-09-02-01	kvantitatívna charakteristika lexikálnych prostriedkov
1-09-02-02	kvantitatívna charakteristika gramatických prostriedkov
1-09-02-03	kvantitatívna charakteristika nadvetných prostriedkov
1-09-03	kvantitatívna charakteristika slohových kategórií
1-09-04	kvantitatívna charakteristika slohových javov
1-09-05	kvantitatívna typológia prejavov
1-09-06	kvantitatívna charakteristika individuálneho štýlu
1-09-07	kvantitatívna charakteristika štýlu jazykového prejavu
1-09-08	frekvencia štýlového prostriedku
1-09-09	distribúcia štýlového prostriedku
1-09-10	koncentrácia štýlového prostriedku
1-09-11	rozsah jazykového prejavu
1-09-12	rozsah jazykového prostriedku
1-09-13	rozsah slohového prostriedku
1-09-14	rozsah slohového postupu
1-09-15	frekvencia slohového postupu
1-09-16	distribúcia slohového postupu
1-09-17	koncentrácia slohového postupu
1-09-18	signifikantnosť slohového prostriedku
1-09-19	signifikantnosť slohového postupu
1-09-20	absolútna slohová tendencia
1-09-21	relatívna slohová tendencia
1-09-22	integrácia slohového javu
1-09-23	dezintegrácia slohového javu
1-09-24	integrácia slohového prostriedku
1-09-25	dezintegrácia slohového prostriedku
1-09-26	súvzťažnosť slohových kategórií
1-09-27	súvzťažnosť slohových javov

1-09-28	súvzťažnosť slohových prostriedkov
1-09-29	variantnosť slohových javov
1-09-30	variantnosť slohových prostriedkov
1-09-31	kvantitatívna charakteristika slohovej hodnoty

2 LITERÁRNOVEDNÁ ŠTYLISTIKA (POETIKA)

Systematika tejto disciplíny patrí do literárnej vedy.

*

Najbližšou našou úlohou bude podať definície daných pojmov, zdôvodniť ich hierarchiu a pokúsiť sa stanoviť vzájomné vzťahy pojmov, pravda, vždy s ohľadom na jazykovú podobu príslušných termínov.

O NĚKTERÝCH OTÁZKÁCH NÁZVOSLOVÍ*

Friedrich Lang

Z nejrůznějších důvodů se stále naléhavěji projevuje potřeba zrevidovat, zlepšit a rozmnožit jazykové vyjadřovací možnosti ve vědě a technice, jakož i zvládnout vědeckou a technickou slovní zásobu. Cílem je vytvořit pevnou a spolehlivou zásobu jazykových vyjadřovacích prostředků, které vědec a technik potřebuje, aby mohl své poznatky a zkušenosti zachytit a srozumitelně sdělovat. Tato potřeba je zvláště naléhavá v těch zemích, které za současného světového vývoje spějí vstříc novému rozkvětu ve vědě i v národním hospodářství.

K praktické terminologické práci jsou povoláni ovšem především odborníci příslušného technického nebo vědního oboru.

* Na bratislavském zasedání Čs. normalizační komise pro terminologii v dubnu 1961 přednesl referát též Rakušan dr. Friedrich Lang, tajemník mezinárodního sekretariátu pro terminologii při Mezinárodní normalizační organizaci (ISO/TC 37). Tento sekretariát se zabývá mezinárodní koordinací terminologické práce a vypracovává návrhy na mezinárodní všeobecné zásady pro tvoření názvů a zpracovávání odborných slovníků. Je to činnost svou povahou nadnárodní a její těžiště je ve zkoumání pojmů, jejich třídění, tvoření pojmových soustav, tvoření definic a jiných otázek spadajících spíše do oblastí logiky než jazykovědy.

Některé z myšlenek, které byly v referátu předneseny, uvádí dr. Lang po jisté úpravě v následujícím článku. (Pozn. red.)

Avšak všichni tito elektrotechnikové, konstruktéři, chemici, fyzikové, hutníci atd. potřebují k tomu všeobecně platné terminologické zásady. Tato nutnost byla konstatována už před 35 lety a na návrh zástupců SSSR v celosvětové Mezinárodní normalizační organizaci (tehdy ISA nyní ISO) byl ustaven výbor pro řešení všeobecných terminologických otázek. Podnětem k této akci byla kniha Rakušana Eugena Wüster a s názvem naznačujícím její obsah *Die internationale Sprachnormung in der Technik*. Kniha vyšla roku 1931. V roce 1935 vyšel z podnětu Akademie věd SSSR zkrácený ruský překlad v Moskvě s patnáctistránkovým úvodem sovětského terminologa E. K. Drezena. (E. Vjuster, *Meždunarodnaja standartizacija jazyka v technike*, Moskva 1935, Standartgiz). V roce 1936 byl pak založen výbor ISA 37 „Terminologie“. Po přerušení způsobeném druhou světovou válkou byly práce obnoveny v roce 1952 založením výboru ISO/TC 37 (International Standard Organization, Technical Committee 37) s titulem „Terminologie. Zásady a koordinace“. Zřízení sekretariátu tohoto výboru bylo svěřeno Rakouskému normalizačnímu výboru (ÖNA).

HLAVNÍ ÚKOLY NORMOVÁNÍ TERMINOLOGICKÉ PRÁCE

Úkoly terminologického normování mohou být shrnuty ve všech hlavních bodech:

1. zásady pro revidování a tvoření pojmů a názvů,
2. zásady pro sestavování odborných slovníků (materiál, rukopis, úprava pro tisk),
3. směrnice k zpracování názvosloví vědních nebo technických oborů.

Jako podklad pro další zveřejňování normalizačních snah v terminologii byl sestaven terminologický slovník pro terminologii samu jakožto jazykovědnou disciplínu.

Na posledním plenárním zasedání roku 1960 v Berlíně projednal výbor ISO/TC 37 svůj celkový pracovní program. Po podrobné diskusi byly všechny návrhy schváleny. Nyní je úkolem sekretariátu, aby za spolupráce s redakčním výborem vypracoval a přesně formuloval návrh dokumentu k odhlasování. Přitom bylo přihlédnuto i k připomínkám, které byly ke sjezdu v Berlíně zaslány. Do těchto připomínek byla zahrnuta i stanoviska sdělená písemně zástupci těch zemí, které se berlínského zasedání nezúčastnily (SSSR, ČSSR, Rumunsko aj.).

Protože všechny naše zásady, i lexikografické, jsou postaveny na základních poznacích terminologie, bude jistě výhodné připomenout některé z terminologických základních pojmů souhrnně.

Výbor ISO/TC 37 se rozhodl sestavit a definovat nejdůležitější pojmy a názvy z nauky o tvoření termínů v menším slovníku. Dokumentem rozeslaným pod číslem 102 byl v Berlíně předložen návrh asi devadesáti pojmů této oblasti, definovaných francouzsky a anglicky. Těchto devadesát pojmů ovšem nevyčerpává všechno pojmové bohatství jmenované disciplíny. Z nejrůznějších stran již byly vyžadovány doplňky. Už roku 1956 předložil sovětský členský výbor návrhy k tomuto slovníku, které byly uveřejněny jako *dokument 37/GT 1 (URSS-1)*⁸. V roce 1958 se objevují další návrhy dr. J. H o r e c k é h o v časopise Slovenské odborné názvoslovie (SON). Všechny tyto návrhy byly pozorně zaznamenávány ihned, jakmile se sekretariát ISO/GT o nich dověděl. Pracovní skupina 1 při ISO/TC 37 se však rozhodla vypracovat dvě verze slovníku terminologie. Kratší je určena pro veřejnost a úplná pro vnitřní potřebu výboru. Tím má být dosaženo toho, aby alespoň nejdůležitější pojmy byly pro každého po ruce co možná nejdříve. Z toho důvodu se shromáždění v Berlíně jen velmi váhavě rozhodovalo pro ta nebo ona doplnění, ačkoliv sekretariát sestavil na základě podnětů členských výborů seznam nových pojmů přicházejících v úvahu (dokument č. 119).

1. *Předmět — pojem — název.* V každém terminologickém zkoumání hraje podstatnou úlohu trojice *jednotlivý předmět, pojem a název. Jednotlivý předmět nebo „individuum“* je každý jev mimo naše vědomí, tedy předměty kolem nás i v nás, např. židle, na níž sedíme, bolest, kterou pocítujeme, i vzhled květiny, kterou vidíme atd. Tato individua existují nezávisle na našem vědomí a nemůže se na jejich existenci nic změnit, ať je vnímáme nebo ne, ať na ně myslíme nebo ne.

Avšak pojem je produkt našeho myšlení. Není to však pouhá představa ve vší konkrétnosti, jakási obdoba fotografie objektivního předmětu, kterou uchováváme ve svém mozku a podle potřeby znovu vyvoláváme, abychom ji mohli porovnat s jinými jevy. Pojem je něco mnohem všeobecnějšího, proměnlivějšího. Pojem je myšlenkové shrnutí všech jednotlivých předmětů, třeba i v nespočetném množství, myslitelných ať v této části vesmíru nebo i v jiných jeho částech, ale majících jisté

znaky společné. Všechny jevy světa, které takové znaky mají, jsou skutečným praktickým naplněním určitého pojmu. Pojem je tedy dán za prvé myšlenkovým porovnáním jednotlivých skutečných předmětů stejného druhu v reálném vnějším světě a za druhé souhrnem svých znaků.

Že je pojem něco víc než pouhá myšlenková představa, možno dokázat na následujícím příkladu: Po dopravní nehodě provinilý řidič ujel. Policie pak zjišťuje popis vozidla, aby mohla vypátrat jeho majitele. Svědkové vypovídají, že to „prý bylo „auto“, „osobní auto“, „limuzína“, „škodovka“, „červená škodovka“, „auto s číslem...“. V každé z těchto výpovědí byl vždy myšlen týž předmět, který byl jednotlivými svědky rozoznán s různou přesností a zřetelností. Naše myšlení má tedy schopnost odrážet a chápat každý předmět v různém stupni zobecnění a abstrakce.

Můžeme tedy k našemu vymezení pojmu připojit ještě další znak: Pojem je myšlenkovým shrnutím všech předmětů stejného druhu na určitém stupni abstrakce.

Viděli jsme, že při vyšším stupni abstrakce nebo při větším zobecnění, v našem případě např. v pojmu *vozidlo*, je počet znaků menší než při nižším stupni abstrakce, např. v pojmu *škodovka*. Jestliže označíme souhrn znaků jako obsah pojmu, pak můžeme říci: čím je pojem obecnější, tím „prázdnější“ je jeho obsah a tím méně znaků má. Čím je pojem užší, „zvláštnější“, tím plnější je jeho obsah a tím více znaků ho vyznačuje.

Řekli jsme, že pojem je produktem našeho myšlení a ne předmětem objektivního světa. Je dán souhrnem svých znaků. Bude nám tedy potom zcela srozumitelné, že si člověk může v mysli vytvořit i takové pojmy, kterým nemusí odpovídat žádné reálné předměty, které by existovaly mimo lidské vědomí. Známý Pegas, okřídlený kůň, na něhož sedají podle starověkého podání básníci, je právě tak málo skutečností jako „kentaur“ ze starořeckých bájí, a přesto náleží do pojmosloví tak materialistické vědy, jako jsou dějiny mytů a náboženství.

Tato lidská fantazie, založená na pojmovém myšlení, je pro člověka charakteristická. Myšlenkovým spojením znaků se někdy otvírá nebo i tvoří „svět“, který ve skutečnosti nebyl dosud objeven nebo který popř. vůbec reálně neexistuje. Tím se dostáváme na práh objevů a vynálezů. „Letadlo“ muselo být vymyšleno dříve, než se stalo skutečností. Vyplatí se tedy vědcům a technikům už z těchto důvodů zkoumat pojmy a je-

jich obsah. Terminologie každého oboru je vlastně jeho sebe-poznáním i uvědoměním základů dané disciplíny.

Dále pak je třeba pojmové myšlení sjednotit, ustálit a v odborné sféře normovat, aby se odborné myšlenky a úvahy nerozbíhaly v pouhou prázdnotu. Vždyť je nutno, aby si člověk chránil možnost dorozumět se s jinými lidmi. K tomu je třeba materiálního média, které lidské myšlenky zachycuje nebo dále sděluje. Kulturní činnost schopnost člověka vytvořila několik takových médií. My se však budeme zabývat tím hlavním, tj. jazykem.

Trvalé zakotvení pojmu ve vědomí se uskutečňuje jazykovými symboly — pojmenováním. Mnohostrannost pojmu, souhrn jeho znaků, zprostředkuje název ve stručné a co možná pregnantní formě. Pojmenování není tedy význam sám, nýbrž je nositelem významu (logofor). Mohli bychom říci, že pojem je odbornému názvu „vmodulován“. Termín, aby mohl splnit tento úkol, musí dostat slovní formu a sestává z jednoho nebo více slov.

Tyto úvahy můžeme tedy shrnout takto: Ve vnějším světě se člověk prakticky stýká s jednotlivými předměty. Naše vědomí pak odráží tyto předměty v pojmech. Obsah pojmu je dán souhrnem jeho znaků. Pojem je buď obecný, nebo zvláštní podle plnosti svého obsahu, tedy podle relativního množství svých znaků. Jazykovým symbolem pro pojem, nositelem jeho významu je název.

2. Logické vztahy mezi pojmy. Jestliže abstrahujeme od pojmu jeden jeho znak, zbude nám jiný pojem, který má méně znaků, a tedy menší obsah, takže nový pojem je obecnější. Tento obecnější pojem nazýváme pojmem rodovým. Je to nadřazený pojem. Pojem, od něhož je jeden znak abstrahován, který má tedy původně větší obsah, se nazývá „druhový pojem“. Je to podřazený pojem. *Auto* je rodovým pojmem k pojmu *osobní auto* a *osobní auto* druhovým pojmem k pojmu *auto*.

A tak tedy dostáváme ke každému pojmu více nadřazených pojmů na různých stupních abstrakce. Nejbližší nadřazený pojem nazýváme *pojmem rodovým* — „genus proximum“. Ale on sám je opět druhovým pojmem vzhledem k jinému, dalšímu rodovému pojmu atd. až k nejvyšší a nejobecnější kategorii. Právě tak je tomu směrem „dolů“ k dalším pojmům druhovým. Každý pojem má opět další pojmy podřazené. Můžeme

tedy prohlásit, že od nejzvláštnějšího až k nejobecnějšímu pojmu vede jakýsi „žebřík“: *škodovka* — *vozidlo*; *přístroj* — *předmět*. Tyto stupně, žebříky, můžeme nazvat abstrakčními stupnicemi pojmů.

Ke každému pojmu náleží většinou několik druhových pojmů stejného stupně, které se liší jeden od druhého obměnou jednoho nebo několika znaků. To, co je společně obměňovaným (variovaným) znakům, totiž společný nadřazený pojem těchto znaků, nazýváme klasifikačním kritériem. Jestliže budeme obměňovat např. u pojmu *motor* jako klasifikační kritériem „pohonné látky“, dostaneme podřazené pojmy: *benzínový motor*, *naftový motor*, *plynový motor* atd. Pojmy, které náleží k jednomu klasifikačnímu kritériu, leží tedy souřadně v jedné linii, v tzv. abstrakční řadě. Spojení jednotlivých abstrakčních řad zároveň se spojením pojmových stupnic („žebříků“) dává logický systém pojmů, který nazýváme abstrakčním systémem.

Ze zkoumání pojmů podle jejich podřazených pojmů vychází konečná možnost vymezení pojmu. Takové vymezení je dáno souhrnem všech myslitelných podřazených pojmů, a tím nakonec i souhrnem všech jim podřízených jednotlivých předmětů. Tím způsobem se vlastně určuje rozsah pojmu. Rozsah a obsah pojmu jsou na sobě navzájem nepřímou závislé.

3. Ontologické vztahy mezi pojmy. Vedle právě uvedených logických vztahů mezi pojmy existují ještě jiné vztahy, které jsou založeny na objektivních skutečných vztazích mezi jednotlivými předměty. Zvláště významný zde je vztah částí objektivního předmětu k samému předmětu jako celku. Oba souvztažné členy tohoto druhu pojmového vztahu jsou pojmy dílčí a celkové.

Dílčí pojem je tedy myšlenkovým zhrnutím stejnorodých jednotlivých předmětů, které mají ten zvláštní znak, že jsou částmi jiných předmětů. Celkový pojem je pak myšlenkovým shrnutím předmětů skládajících se z těchto částí.

Od nejmenší části můžeme vystoupit na stupnici částí až k největšímu celku. Jednotlivé stupně jsou stupni částí a projevují se na nich různé stupně dělení, např. *obec* — *okres* — *kraj* — *stát*. Vidíme zde zřetelný rozdíl vzhledem k pojmovému systému logickému. *Kraj* není *stát* s nějakou další zvláštní vlastností, nýbrž je to část státu. Teprve souhrn všech krajů tvoří stát. Pojem je zde tedy určován částmi, které v so-

bě zahrnuje. Obsahové určení je možno uskutečnit jen v abstrakčním logickém systému — nikoliv v systému částí.

Souhrn částí tvoří *j e d n o t u*, jestliže části dohromady dávají samostatný celek (např. *stát, rodina*); jestliže tomu tak není, hovoříme o *soupravě* (např. nářadí k jisté práci, nábytek pro určitou místnost, stavebnice ap.).

Jestliže tedy chceme nějak uspořádat soubor pojmů nějakého oboru, vidíme, že je zde možno roztrdit je podle obou uvedených druhů systému. V třídění pojmů konkrétních oborů se uplatní většinou vzájemné prolínání obou druhů systémů. Bylo by pak zcela praktickou otázkou znázornit, jak *s k u t e č n é* vztahy mezi pojmy, které jsou velmi složité, co nej názorněji a nejúčelněji vyjádřit.

Naše bádání o základech názvosloví se opírá o tyto zde uvedené poznatky.

Z rukopisu autora přeložil Miroslav R o u d n ý.

Z AKTUÁLNÝCH OTÁZOK PRÁVNEJ TERMINOLÓGIE

Imrich K a b i n a

Pre tento článok sme vybrali ukážky z terminológie štátoprávnej, občianskoprávnej i finančnoprávnej; niektoré termíny svojou povahou zapadajú aj do národného hospodárstva.

I. skupina termínov

slovenské termíny

1. *prezident*
2. *predseda*
3. *podpredseda*
4. *námestník predsedu*
5. *námestník ministra (poverníka), riaditeľa*

české termíny

1. *president*
2. *předseda*
3. *místopředseda*
(*náměstek předsedy*)
4. *náměstek předsedy*
5. *náměstek ministra*
(*pověřence*), *ředitele*

Najväčšia nedôslednosť pri týchto termínoch je v tom, že v rôznych organizáciách sa zástupcovia predsedov označujú

práve tak často termínom *námestníci (náměstci)* ako termínom *podpredsedovia (místopředsedové)*. Pritom v češtine sa ide ešte o to ďalej, že popri termíne *místopředseda* sa pre tú istú funkciu používa aj označenie *náměstek předsedy*. Situácia by bola oveľa jednoduchšia, keby sa všade proti termínu *predseda (předseda)* používal výlučne termín *podpredseda (místopředseda)*; pre takéto riešenie hovoria logické dôvody, ale aj pozorovanie z praxe. Keby sme sa opýtali právnik, ktorý nepozná organizáciu národných výborov, ako sa volá zástupca predsedu národného výboru, odpovedal by bez váhania *podpredseda*, hoci podľa zrušenej, ako aj teraz platnej právnej normy sa táto funkcia označuje termínom *námestník predsedu (náměstek předsedy)*.

Treba kladne hodnotiť výber práve analyzovaných termínov, ktoré sa použili aj v kontexte novej Ústavy ČSSR. Predošlá ústava neriešila tak dôsledne túto terminologickú otázku. Avšak aj po vydaní novej ústavy, ako to ukážeme nižšie, sa terminologická presnosť zanedbáva.

To, čo sme povedali o dvojici termínov *predseda* a *podpredseda*, platí analogicky aj pre iné termíny, odvodené od základného termínu. Tak napr. najsprávnejšie označenie zástupcu prezidenta by bolo *viceprezident (vicepresident)*, a nie *námestník prezidenta*. Slovo viceprezident je v slovenčine aj v češtine vcelku bežné.¹ Podobné vyhovujú našim jazykom aj termíny *konzul — vicekonzul, dekan — prodekan, rektor — prorektor* ap. Posledné dve dvojice sú zakotvené aj v oboch vydaniach Zbierky zákonov, a to v § 8 a v § 11 ods. 1 zák. č. 58/1950 Zb. o vysokých školách. Poznamenávame však, že nás z terminologického hľadiska neuspokojujú tie časti citovaných paragrafov, v ktorých sa hovorí, že námestníkmi (náměstkami) rektora alebo dekana sú prorektori (prodekani); príliehavejší by tu bol termín *zástupca* namiesto *námestník*.

Pomenovanie *námestník (náměstek)* je vhodné tam, kde sa od základného termínu nedá utvoriť termín pre pomenovanie zástupcu. Je teda namieste používať termín *námestník* v spojeniach ako *námestník (náměstek) ministra, námestník poverníka, námestník riaditeľa*, pretože nemáme termíny „podminister“ ani „podriaditeľ“ alebo „podpovereník“.

¹ Pozri *Pravidlá slovenského pravopisu*, SAV, Bratislava 1962, 389; *Příruční slovník jazyka českého*, SPN, Praha 1951–1953, 976.

Príklady z právnych noriem:

Označenie vedúcich:	Označenie zástupcov vedúcich:
a) podľa Ústavy z 9. mája (§§ 63, 73, 80 úst. zák. č. 150/ 1948 Zb.):
prezident (president) ČSR
predseda (předseda) NZ

predseda (předseda) vlády | námestník (náměstek) prezidenta
podpredsedovia (místopředsedové) NZ

námestníci (náměstci) predsedu vlády |
| b) podľa Ústavy ČSSR (čl. 59, 65, 67, 83 úst. zák. č. 100/1960 Zb.):
prezident (president) ČSSR
predseda (předseda) NZ

predseda (předseda) vlády
predseda (předseda) SNR | -----
podpredsedovia (místopředsedové) NZ
podpredsedovia (místopředsedové) vlády
podpredsedovia (místopředsedové) SNR |
| c) podľa § 20 zák. č. 52/1952 Zb. o Československej akadémii vied:
prezident (president) ČSAV | (len) zástupcovia (zástupci) prezidenta ČSAV |
| d) podľa § 20 úst. zák. č. 33/1956 Zb. o slovenských národných orgánoch:
predseda (předseda) Sboru povereníkov | podpredsedovia (místopředsedové) Sboru povereníkov |
| e) podľa § 3 ods. 2. zák. č. 41/1959 Zb. o štátnej plánovacej komisii:
----- | podpredseda (náměstek předsedy!) Sboru povereníkov |
| f) podľa § 6 ods. 1 vl. nar. č. 45/1959 Zb., ktorým sa ustanovuje štatút Slovenskej plánovacej komisie:
----- | podpredseda (místopředseda) Sboru povereníkov |
| g) podľa § 30 zák. č. 65/1960 Zb. o národných výboroch:
predsedovia (předsedové) NV | námestníci (náměstci) predsedov NV |
| h) podľa §§ 15, 18, 25 zák. č. 62/1961 Zb. o organizácii súdov:
predsedovia (předsedové) okresných a krajských súdov a Najvyššieho súdu | námestníci (náměstci) okresných a krajských súdov a Najvyššieho súdu |

ch) podľa § 17 ods. 1 nar. č. 21/1951 Zb., ktorým sa vydáva organizačný štatút Sväzu československých novinárov:

predseda (předseda) sväzu	podpredsedovia (místopředsedové) sväzu
---------------------------	--

i) podľa § 10 vyhl. č. 103/1960 Zb. o pôsobení Československej obchodnej komory a jej organizácií:

predseda (předseda) komory	námestníci (náměstci) předsedu komory
----------------------------	---------------------------------------

j) podľa čl. 1 zák. op. č. 63/1962 Zb., ktorým sa mení § 2 ods. 4 zákona o Štátnej plánovacej komisii:

predseda (předseda) komisie	námestníci (náměstci) předsedu komisie
-----------------------------	--

k) podľa vyhl. č. 88/1962 Zb. o zdaňovaní prémií:

-----	námestník (náměstek) ministra
-------	-------------------------------

l) podľa § 5 vyhl. č. 104/1960 Zb. o zriadení podniku Brnenské veľtrhy a výstavy:

(ústredný) riaditeľ (ředitel)	námestníci (náměstci) ústredného riaditeľa
-------------------------------	--

II. skupina termínov

slovenské termíny

české termíny

1. *vypožičanie = komodát*
(*požičanie*) = komodát

1. *výpůjčka = komodát*
(*zapůjčení*) = komodát
(*půjčka*) = komodát

2. *pôžička = mutuum*

2. *půjčka = mutuum*
(*zápůjčka*) = mutuum
(*výpůjčka*) = mutuum

3. *nájom (vo význame nájomnej zmluvy)*
(*prenechanie*)
(*požičovňa*)
(*árenda*)

3. *nájem (ve významu nájemné smlouvy)*
(*propůjčení*)
(*půjčovna*)
(*pacht*)

4. udeľovanie
(prepožičanie)

4. udělování
propůjčování
propůjčování

Až do vydania Občianskeho zákonníka (zák. č. 141/1950 Zb.) jestvovala značná nejednotnosť (najmä v češtine) v používaní rôznych termínov v právnych normách vo význame rímsko-právnych inštitúcií *mutuum* a *commodatum*, ba do istej miery aj vo význame nájomnej zmluvy (*locatio conductio rei*). Na príkladoch z právnych noriem však ukážeme, že ani po vydaní tohto kódexu sa nemožno uspokojiť s dnešným stavom. Zdá sa však, že aspoň termín *výpůjčka* vo význame *mutuum* sa už prestáva používať v českej terminológii. Pravda, doklady ukazujú, že termín *výpůjčka*, rezervovaný v zákonníku pre komodát, sa pre tento pojem v českých textoch neujal.

V citovanom zákonníku² došlo totiž pod vplyvom slovenskej terminológie k unifikácii českých a slovenských termínov v tom zmysle, že pre komodát sa prijal termín *vypožičanie* (*výpůjčka*) a pre *mutuum* *pôžička* (*půjčka*).* Vecný rozdiel je práve v tom, že pri vypožičaní, ktoré je bezodplatné (ľudovo povedané istá vec sa dáva zadarmo), treba vrátiť nazad tú istú vec čiže in specie, naproti tomu pri pôžičke, ktorá môže byť aj odplatná, treba vrátiť vec toho istého druhu čiže in genere. Z tohto výkladu je teda i pre neprávniká zrejmé, že v práve musíme robiť rozdiel medzi vypožičaním a pôžičkou aj napriek tomu, že z hľadiska bežného chápania tejto inštitúcie je ľahostajné, či hovoríme o vypožičaní alebo o pôžičke.

Čo sa teda vlastne sledovalo unifikáciou termínov v zákonníku? Po prvé prijať jednotné termíny vyhovujúce obom jazykom, po druhé normatívne určiť ich konštantné pojmové významy, po tretie vylúčiť ostatné termíny, ktoré sa používali pred vydaním zákonníka v rôznych normách, a takto dosiahnuť zjednodušenie i ustálenie termínov. Z toho teda vyplýva, že sa z českej právnej terminológie mali celkom eliminovať ako zbytočné termíny *zápůjčka* i *zapůjčení*, používané najmä v starých českých učebniciach. Príklady však svedčia, že tieto termíny sa používajú aj naďalej. Okrem toho termíny *výpůjčka* i *půjčka* sa aj ďalej používajú promiskue, a to niekedy aj vo

² Pozri §§ 410, 419 Občianskeho zákonníka.

* To je ovšem z českého hľadiska veľmi nevhodné: *půjčiti* může hovorově znamenat „vypůjčiti (si)“, ale naopak to nelze: *vypůjčiti* nemůže mít význam „půjčiti“; u dějového jména je to sice méně patrné, ale nelze dějové jméno odtrhávat od slovesa. (Pozn. red.)

význame nájomnej zmluvy. V slovenskej terminológii nie sú také zjavné nedôslednosti.

Ďalšou nedôslednosťou v právnej terminológii oboch jazykov je, že sa do znenia citovaného § 410 o *vypožičaní (výpůjčce)* pre nedostatok vhodnejšieho termínu prevzal termín *požičiavateľ (půjčitel)*. Použitie tohto termínu je odôvodnené až v § 419, pretože až tu je reč o *pôžičke (půjčce)*.

Je nesporné, že pri spomínanej redakcii § 410 podľahli redaktori bežnému jazykovému hľadisku. Z tohto hľadiska je rozdiel medzi *požičiavateľom* a *vypožičiavateľom*: *požičiavateľ* je osoba, ktorá vec dáva, *vypožičiavateľ* zas osoba, ktorá nejakú vec pre seba prijíma. Pritom z jazykového hľadiska, ako sme už uviedli, je ľahostajné, či sa pri *požičaní* musí vrátiť tá istá vec alebo len ten istý druh veci.

Ešte stále zostáva otvorená otázka, či bolo nutné dať do kontextu § 410 termín *požičiavateľ*. Odpoveď dostaneme, keď si uvedomíme, že v oboch našich jazykoch sa slovesá *vypožičiavať (vypůjčovat)* i *požičiavať (půjčovat)* používajú vo zvratnej i nezvratnej podobe.*

Z toho, čo bolo povedané, vyplýva pre náš prípad záver, že *požičiavateľ* je len ten, kto *požičiava*, kto niekomu niečo dáva, a subjekt, ktorý to prijíma, musí mať pre zrozumiteľnosť odlišné pomenovanie. Týmto subjektom môže byť len *požičiavajúci si*. Vhodnejší termín nenájdeme, ak, pravda, nechceme porušiť terminologickú zásadu o dôslednosti termínov. Avšak so zreteľom na to, že pri *pôžičke* máme veriteľa i dlžníka, nepotrebuje ani termín *požičiavateľ*, ani termín *požičiavajúci si*. Iná situácia je pri *vypožičaní*, kde z právneho hľadiska nemôžeme hovoriť ani o veriteľovi, ani o dlžníkovi, a preto proti termínu *vypožičiavateľ* (t. j. ten, kto *vypožičiava* v tom zmysle, že inému niečo dáva), musíme použiť len termín *vypožičiavajúci si*, t. j. ten, kto od *vypožičiavateľa* (v uvedenom zmysle) niečo prijíma.**

Aby sme sa teda vyhli terminologickej nedôslednosti, mal by sa kontext § 410 o *vypožičaní* upraviť takto:

„Zmluvou o *vypožičaní* prenechá *vypožičiavateľ* vec *vypožičiavajúcemu* si (alebo príjemcovi *vypožičanej* veci) na bezodplatné dočasné užívanie.“

* V češtině je však užití slovesa *půjčovat si* ve významu *vypůjčovat si* jako hovorové – viz *Příruční slovník jazyka českého*. (Pozn. red.)

** Zdá sa, že iné riešenie by bolo výhodnejšie. Napr. termínom *požičiavateľ* by sa označoval ten, kto *požičiava* a termínom *vypožičiavateľ* zasa ten, kto si *vypožičiava*. Autorom navrhnuté riešenie nie je prijateľné ani z českého hľadiska. (Pozn. red.)

Samozrejme, obdobne by sa potom upravili aj kontexty §§ 411 a 417 Obč. zák. Navrhujeme teda pripísať termínu *vypožičiavateľ* práve opačný význam, než má teraz v § 410. Odôvodňujeme to aj tým, že tento termín má navrhovaný význam už aj v Právnickom terminologickom slovníku od V. Fajnora a A. Záturského v časti slovensko-maďarskej na str. 168: *vypožičiavateľ* — *haszonkölcsönbe adó*, a nie *haszonkölcsönbe vevő*. (Taktiež aj v časti maďarsko-slovenskej na str. 66.)

Nepopierame, že by sa takéto chápanie termínov *vypožičiavateľ* a *vypožičiavateľ* (ide len o chápanie v právnych reláciách, pretože v bežnom úze nedošlo k nijakej zmene), počítvalo ako neobvyklé. Napriek tomu však právnici potrebujú presné rozlišovanie termínov pre inštitúciu vypožičania a pôžičky. Na dôkaz citujeme zo slovenského autentického textu zákona, v ktorom termín *vypožičať* funguje v navrhovanom význame:

„Znalcom, ktorí nemôžu podať spoľahlivý posudok bez zovrubného preštudovania spisov, môže predseda senátu spisy *vypožičať*.“ (Čl. I. bod 15 druhá veta zák. č. 46/1959 Zb. o zmene právomoci súdov a o zmene a doplnení niektorých ustanovení z odboru súdnictva a štátnych notárstiev.)

Zo zmyslu textu vyplýva, že zrejme ide o vypožičanie spisov, ktoré treba vrátiť. Ide teda o význam podľa § 410 Obč. zák. V uvedenej časti cit. z. č. 46/1959 Zb. sa len takto mohlo v slovenskom znení predísť terminologickej nedôslednosti. V českom texte sa táto terminologická problematika nerozriesila, lebo sa použilo sloveso *zapůjčit* napriek tomu, že termíny odvodené od neho (*zápůjčka*, *zapůjčení*) sa po vydaní Obč. zák. v českých textoch právnych noriem nemali už vyskytovať. To isté platí aj o používaní slovesa *zapůjčit*.

Poznamenávame ešte, že aj v cudzojazyčnej terminológii sa v právnych vzťahoch presne diferencujú termíny utvorené od slovík *vypožičať* a *požičať*. Uspokojivo sa to rozriešilo napríklad v maďarskej terminológii, kde máme po dva termíny pre kontrahentov vypožičania a pôžičky, a to: *haszonkölcsönbe adó*, *haszonkölcsönbe vevő* a *kölcsönadó*, *kölcsön vevő*.³

Na záver zhrnujeme o používaní termínov *požičať* a *vypožičať* v právnych reláciách toto: V bežnej reči, ale často i v právnych normách sa spravidla nerobí rozdiel medzi *pôžičkou* (*půjčkou*) a *vypožičaním* (*výpůjčkou*), ba niekedy ani

³ Fajnor — Záturský, *Právnický terminologický slovník*, časť maďarsko-slovenská a časť slovensko-maďarská.

medzi *pôžičkou* a *nájomným pomerom*, takže jeden termín — spravidla je to *pôžička* (v češtine promiskue *půjčka* i *výpůjčka*) — predstavuje v rôznych reláciách až tri rôzne pojmy. Potom sa stáva, že sa požičiavajú nielen peniaze, ale napr. aj knižky (hoci sa tie isté knihy vracajú späť), ba dokonca aj filmy, i keď sa tie isté vracajú a dáva sa za ne odplata za používanie.

Nazdávame sa, že bude osožné uviesť o nesprávnom používaní týchto termínov príslušnú stať z učebnice.⁴

„Typické je najmä zamiernenie istých druhov nájomných zmlúv so zmluvami o pôžičke; nesprávne sa hovorí o požičiavaní kníh, filmov, písacích strojov, divadelných a maškarných kostýmov, článkov a pod., hoci sa požičiavajú s tým, že sa vrátia nie v tom istom druhu, ale v tých istých kusoch, takže nemôže byť reč o pôžičke, ale len o nájme. Pokiaľ sa tieto veci prenechávajú odplatne, nemôže ísť ani o vypožičanie. Preto sa v týchto prípadoch má správne hovoriť o nájme, prenájme kníh, filmov, kostýmov, článkov atď.; aj príslušné podniky sa nesprávne nazývajú požičovňami kníh, filmov, článkov, kostýmov...“

K tomuto správne stanovisku učebnice možno vari dodáť, že zamiernenie termínov v praktickom živote je pravdepodobne dôsledkom ich zamiernenia v právnych normách, čo vidno aj z nižšie uvedených výpisov. Preto tieto terminologické rozpory treba odstrániť predovšetkým z právnych noriem. Ďalej uvádzame ukážky z jednotlivých noriem, pričom poukážeme na správne i nesprávne použitie termínov, o ktorých bola reč vyššie.

a) Príklady na komodát:

„Pestovatelia, ktorí vykupovačovi nevrátia *vypožičané* (*zapůjčené*) obaly najneskoršie s poslednou dodávkou ovocia, zaplatia vykupovačovi... 10 Kčs za každý nevrátený obal.“ (§ 15 ods. 1, 2, 3 vyhl. č. 42/1955 Ú. v. (Ú. l.) o dodávke a výkupe ovocia.)

Na prvom mieste je tu komodát, ale ak sa obaly nevrátia načas, pôjde o nájom, i keď 10 Kčs tu figuruje ako penále.

„Na *požičanie* (*k zapůjčení*) spisov pre dočasné použitie... sú na území oboch Strán kompetentné súdy, ktoré konali vo veci v prvej stolici.“ (Čl. 3 ods. 1 tretia veta príl. vyhl. č. 57/1954 Príl. Zb. o Zmluve medzi Československou republikou a Ludovou republikou bulharskou o právnej pomoci v občianskych a trestných veciach.)

⁴ Učebnica občianskeho a rodinného práva, II. zväzok, Záväzkové právo, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1956, 162.

Správne malo byť: „Na vypožičanie (k vypůjčení) spisov...“, a to v zmysle terminológie zakotvenej v Obč. zák.

„Národné výbory, ministerstvá, poverenictva, iné úrady... sú povinné pomáhať prokurátorom, ... najmä im *požičiavať (půjčovat)* žiadané spi-sy.“ (§ 7 zák. č. 65/1956 Zb. o prokuratúre.)

Ide o ten istý prípad, ako je predchádzajúci.

„Člen lodnej posádky je povinný pri skončení pracovného pomeru riadne odovzdať pracovné pomôcky a iné predmety, ktoré mu boli na výkon práce pridelené alebo *vypožičané (zapůjčené)*.“ (§ 39 ods. 1 vyhl. č. 113/1955 Ú. v. (Ú. l.) o pracovnom pomere členov lodných posádok československých námorných lodí.)

b) Príklady na mutuuum:

V Občianskom zákonníku mámé pred § 419 nadpis *Pôžička (půjčka)* a v kontexte vetu:

„Zmluvou o *pôžičke (o půjčce)* prenecháva veriteľ dlžníkovi veci určené podľa druhu, najmä peniaze, a dlžník sa zaväzuje vrátiť po čase veci rovnakého druhu.“

Podobne aj v § 421 ods. 2.

„Na plnenie povinnej dodávky výmenou možno použiť len tie poľnohospodárske výrobky, pri ktorých bola úplne splnená povinná dodávka a naturálne odmeny a vrátená *pôžička (zápůjčka)* osiva (sadiva).“ (§ 37 ods. 3 prvá veta nar. č. 57/1952 Zb., ktorým sa vykonáva zákon o dodávkovej povinnosti a výkupe poľnohospodárskych výrobkov.)

Ale: „Na plnenie výmenou možno použiť len tie poľnohospodárske výrobky, pri ktorých bola úplne splnená dodávková povinnosť a vrátená *pôžička (půjčka)* osiva (sadiva).“ (§ 34 ods. 2 prvá veta nar. č. 49/1957 Zb. o výkupe poľnohospodárskych výrobkov.)

V oboch jazykoch sú tu použité správne termíny.

„Pôžičky (Zápůjčky).“

Tieto termíny sa opakujú v účtovných skupinách pod položkou 25 v príl. k zák. č. 35/1950 Príl. Zb., ktorým sa ustanovuje štátny rozpočet Československej republiky na rok 1950. Tak-tiež v §§ 18, 20 prílohy rozpočtového zák. č. 29/1951 Príl. Zb.

„Usporiadanie niektorých *pôžičiek (půjček)* pre stavbu rodinných dom-čekov v akcii individuálnej bytovej výstavby.“ (Čiastka č. 125/1953 Ú. v. 123/1953 Ú. l.)

„Lósová pôžička (výpůjčka) Republiky Československej.“ (§ 23 zák. č. 100/1921 Zb.)

„Štátna pôžička (výpůjčka) na úhradu schodku z múčneho hospodárstva.“ (Zák. č. 308/1921 Zb.)

c) Príklady na nájom:

„Nájomnou (nájemní) zmluvou prenecháva prenajímateľ (pronajímateľ) za odplatu nájomníkovi (nájemci) vec, aby ju dočasne užíval alebo z nej bral úžitky.“ (§ 387 Obč. zák.)

Z termínov použitých v definícii tejto zmluvy možno ľahko určiť správnosť ich voľby vo všetkých ďalších prípadoch, ktoré sa týkajú nájmov. Podľa toho možno tiež ľahko rozhodnúť, kedy sa v nižšie uvedených prípadoch používa správny a kedy nesprávny termín.

„...Prenajaté (pronajatá) meracie zariadenia...“ (§ 18 ods. 2 písm. a) Elektrizáčného zákona č. 79/1957 Zb.)

„Prenechanie (propůjčení) skladnej plochy. Prevádzateľ môže prenechať (propůjčit) skladnú plochu v skladisku za osobitne dohodnutú odmenu, a to na čas najviac jedného roku.“ (Nadpis a kontext § 27 ods. 1 vyhl. č. 255/1955 Ú. v. (Ú. l.) o nakladacích a vykladacích prácach a skladovaní tovaru v československých vnútrozemských prístavoch.)

„Československý film, ústredná požičovňa (půjčovna) filmov.“ (Čl. 16 písm. h) vyhl. č. 247/1957 Ú. v. (Ú. l.) o nakladaní s prebytočnými a nepotrebitelnými huteľnými základnými fondmi.)

O požičovni nemôže byť reč, lebo tie isté filmy sa vracajú a platí sa za ne. Namiesto termínu *požičovňa* by sa mal použiť termín *prenájomňa*. Pravda, toto slovo nie je bežné, hoci príponou *-ňa* sa stále tvoria od slovíes názvy miesta, kde sa odohráva dej vyjadrený v slovotvornom základe.⁵ V našom prípade ide o miesto, v ktorom sa prenájimajú filmy; platí sa teda za ne nájomné (nesprávne požičovné).

„c) *požičanie (půjčení)* zaťažovacích závaží stránke, za každých 100 kg a deň... poplatok 2 Kčs...“ (IV. štátna služba pre miery a váhy, Oddiel B písm. c), Skúšky skúšobnej výzbroje prílohy nar. č. 60/1955 Zb. o správnych poplatkoch, str. 259.)

Posledný príklad nespadá do nájomného pomeru, pretože hoci sa za používanie závažia platí, táto platba má zrejme po-

⁵ J. Horecký, *Slovotvorná sústava slovenčiny*, SAV, Bratislava 1959, 127.

vahu správneho poplatku, a nie povahu nájomného. Nejde o nájom, ktorý vzniká zmluvou, preto sa na uvedený materiál nevzťahujú ustanovenia Obč. zák. o nájomnej zmluve. Uvádzame ho tu len z toho dôvodu, že obsahuje termín *požičanie (půjčení)*, prevzatý z inštitúcie pôžičky, ktorý sem vlastne nepatrí. Preto sa namiesto termínu *požičanie* mal použiť iba termín *prenechanie*.

K nájmu v zmysle § 387 Obč. zák. patrí aj *árenda (pacht)* čiže *locatio conductio rei*. Tieto staršie známe termíny neprešli síce do Občianskeho zákonníka, avšak ich význam vyplýva z definície cit. paragrafu o nájomnej zmluve: „... alebo aby z nej (t. j. z veci) bral úžitky“. Náš zákonník teda nerozlišuje medzi termínom *nájom* a *árenda*, lebo *árenda* je zahrnutá v nájme.

Proti pomenovaniu *árenda (pacht)* stáli politické i právne dôvody — pracujúci nemá byť na pôde len árendátorom, ale jej vlastníkom. (Pôda patrí tomu, kto na nej pracuje.) Predmetom árendálnej zmluvy boli totiž hlavne výnosy z pozemkov patriacich vlastníkovi. Úžitok z pozemku bolo možné získať len obrábaním pôdy, teda prácou. Vlastník pôdy, ktorý dostával za poskytnutie užívania pôdy odplatu, dostával vlastne bezprácny zisk.

Vzhľadom na to, že zákonník inštitúciu árendálnej zmluvy neprijal, prestali sa v právnych normách používať termíny *árendátor*, *árendová doba*, *árendovné (pachtýř, pachtovní doba, pachtovné)* odvodené od slovesa *árendovať (pachtovat)* a namiesto nich sa používajú termíny utvorené od slovík *najímať, prenajímať*, ku ktorým sa však musia pridávať aj slová označujúce predmet nájmu. Tak máme napr.: „Zákon č. 65/1951 Zb. o prevodoch nehnuteľností a o *prenájmoch (pronájmech)* poľnohospodárskej a lesnej pôdy.“

Treba však poukázať aj na to, že i keď zákonník nehovorí o *árende*, predsa máme sem-tam právne normy, ktoré i po vydaní Občianskeho zákonníka obsahujú termíny z *árendovnej (pachtovní) zmluvy*. (Ide o slovenské i české právne normy.) To je, pravda, znova terminologická nedôslednosť.

Príklady na termín *árenda* pred vydaním i po vydaní Občianskeho zákonníka:

„Zákon č. 207/48 Zb. o ochrane *árendátorov (pachtýřů)* poľnohospodárskych podnikov a *árendátorov (pachtýřů)* pozemkov...“

„...danie živnosti do *árendy (propachtování živnosti)*...“ (§ 1 ods.

1 nar. č. 203/1950 Zb. o nastúpení a zmenách živnostenskej alebo inej samostatnej zárobkovej činnosti.)

„V prípadoch, v ktorých bol niektorý z majetkov *v árende (v pachtu)*, počíta sa *árendová (pachtovní) doba*, určená v *árendových (pachtovních) zmluvách*, odo dňa nadobudnutia účinnosti tejto zmluvy a *árendovné (pachtovní) zmluvy* sa nemôžu skončiť bez súhlasu Sovietskeho sväzu.“ (Časť IV čl. 22 Zoznam č. 1 Poznámka B) ods. 2 prílohy vyhl. č. 39/1956 Príl. Zb. o Štátnej zmluve o obnovení nezávislého a demokratického Rakúska.)

V ruských autentických textoch príslušné termíny majú rovnaké slovné základy ako slovenské termíny. (Porov. *arendnyje dogovory*.)

Posledným termínom II. skupiny je *udeľovanie (udělování)* vo význame dávať do užívania, napr. *udeľiť, udeľovať absolútorium, cenu, milosť, právo, prokúru, slovo, služobné miesto*.⁶

V českých textoch právnych noriem sa zamieňa *udělování* s termínom *propůjčování*. Pod vplyvom češtiny začína tento termín prenikať i do slovenčiny, kde sa používa len v podobe *prepožičať*; od tohto slovesa sa tvoria ďalšie termíny.

Termín *prepožičať* pojmove nezapadá do II. skupiny termínov. Zaraďujeme ho sem len preto, že *prepožičať (propůjčit)* je odvodené od základného slovesa *požičať (půjčit)*, od ktorého je utvorený aj termín *pôžička (půjčka)*. Okrem toho v českých textoch termín *propůjčení*, ako sme už na to poukázali, používa sa aj vo význame nájmu.

Pravidlá slovenského pravopisu a Právnický terminologický slovník neuvádzajú ani sloveso *prepožičať*, ani termíny utvorené od tohto slovesa. Bývalá Komisia pre právnu terminológiu pri Povereníctve spravodlivosti hodnotila slová *prepožičať, prepožičanie* ako nesprávne. Zauner⁷ proti slovesu *prepožičať* (hodnosť) označenému hviezdičkou stavia len *udeľiť* (hodnosť). Zato v excerpoch ÚSJ SAV je doložené sloveso *prepožičať* vo význame požičať niekomu niečo, dať do používania, napríklad *prepožičať* vojenskú alebo vedeckú hodnosť.

Pokiaľ ide o právnickú terminológiu, je nesporné, že nemožno popri slovese *udeľiť (uděliti)* používať promiskue aj sloveso *prepožičať (propůjčit)* v rovnakom význame. Je potrebné rozhodnúť sa pre jedno alebo druhé sloveso. So zreteľom na to, že slovesá *požičať (půjčit)*, *vypožičať (vypůjčit)*

⁶ Právnický terminologický slovník, SAVU, Bratislava 1952, 142.

⁷ A. Zauner, Praktická príručka slovenského pravopisu, Osveta, Martin 1957, 337.

sa už rezervovali pre tvorenie príslušných termínov v Obč. zákonníku pri inštitúciách, o ktorých sme hovorili vyššie, bolo by pre zjednodušenie situácie účelné používať tu v oboch jazykoch dôsledne termíny od slovesa *udelit* (*udělit*).

Uvedieme príklady na doterajšiu promiskuitu termínov utvorených od slovesa *udelit* a *prepožičat* v tom istom význame.

„Zákon č. 207/1946 Zb. o *udeľovaní* (*udělování*) štátnej novinárskej ceny Karla Havlíčka Borovského.“

„Zákon č. 199/1949 Zb. o *udeľovaní* (*propůjčování*) titulov vyšších vojenských hodností.“

„Čestný titul Hrdina práce *udeľuje* (*uděluje*) prezident...“ Ale: „Rad socializmu sa *udeľuje* (*propůjčuje*)...“ Alebo: „Rad republiky sa *udeľuje* (*propůjčuje*)...“ (§ 2 ods. 1, §§ 3, 4 nar. č. 30/1951 Zb., ktorým sa zakladajú rady a vyznamenania a upravuje *udeľovanie* (*udělování*) čestného titulu Hrdina práce.)*

V učebných textoch:

„Právne taxy vyberané jednak za *prepožičanie* určitých práv (tzv. kmerčné), jednak za určité výkony (sportulae), a to buď súdne alebo vrchnostenské, teda administratívne...“⁸

V slovníku:⁹

„*prepožičanie* banských mier: povolenie dobývania úžitkových nerastov na vymedzenom priestore banských mier za nájomný poplatok platený štátu...“

Pripomíname, že termín *nájomný poplatok* nepozná ani právna náuka, ani právna norma.

III. skupina termínov

slovenské termíny

1. *dane*
daňovník
2. *dávky*
3. *poplatky*
poplatník
4. *taxy*
5. *náhrady*

české termíny

1. *daně*
poplatník
2. *dávky*
3. *poplatky*
poplatník
4. *taxy*
5. *náhrady*

* Podľa Pravidiel slovenského pravopisu má sa správne písať *hrdina práce*. (Pozn. red.)

⁸ J. H r o m a d a, *Finančné právo*, vysokoškolské učebné texty, 127.

⁹ *Banický terminologický slovník*, SAV, Bratislava 1955, 96.

Ako vidieť, všetky termíny sú v oboch jazykoch zhodné, len v slovenčine máme na označenie osoby, ktorá platí dane, termín *daňovník*.

Daňová terminológia prešla za posledných 40 rokov značnými zmenami a dodnes nie je ustálená.

Pomenovania *dane*, *dávky*, *poplatky* možno chápať jednak v užšom (vlastnom) zmysle, jednak v širšom zmysle podľa toho, či predstavujú konkrétnu náplň alebo nie. Tak napr. daňou v užšom zmysle je *daň zo mzdy* (zák. č. 76/1952 Zb.), *domová daň* (zák. č. 143/1961 Zb.), *dávkou* v užšom zmysle je *dávka z nájomného* alebo *dávka z používaných miestností* (§ 23 zák. č. 143/1961 Zb.), *poplatkom* v užšom zmysle je *poplatok za čistenie mesta* (§ 23 cit. zák.). Naproti tomu v širšom zmysle sa chápe daň napr. v § 75 ods. 12 zrušeného Trestného zákona (zák. č. 86/1950 Zb.), ktorého kontext znie:

„*Daňou* sa rozumie akákoľvek verejná dávka s príslušenstvom, akokoľvek ukladaná alebo vyberaná.“

V termíne *daň* sú teda zahrnuté nielen dane a dávky v užšom zmysle, ale aj poplatky. Naproti tomu § 33 Ústavy 9. mája (úst. zák. č. 150/1948 Zb.) kladie dane i dávky na rovnakú úroveň:

„*Dane* a *verejné dávky* možno ukladať iba na základe zákona.“

Takto sa chápe aj termín *poplatky*. Avšak podľa H r o m a d u a S l o v i n s k é h o¹⁰ považuje sa — na rozdiel od cit. Trestného zákona — za nadradený pojem *dávka*, a nie *daň*, čo vysvitá z tohto dokladu z vysokoškolských učebných textov:

„Avšak pre odbor finančného práva treba rozlišovať medzi daňami, poplatkami a clami ako medzi rôznymi skupinami dávok...“

„*Daň* z obohatenia je verejná dávka, o ktorej treba hovoriť osobitne, pretože ide o dávku...“

Napokon aj v definícii poplatku učebnica výslovne uvádza, že je to dávka.

Aby sme ešte lepšie mohli posúdiť správnosť používaných termínov, všimnime si definíciu pojmov *daň* a *poplatok* v uvedenej učebnici Hromadu a Slovinského:

„Všeobecne sa pod pojmom *dane* rozumie na základe všeobecne záväzného právneho predpisu štátom požadované spravidla peňažné plnenie

¹⁰ J. Hromada — A. Slovinský, *Finančné právo*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1956, 58—60, 125—126.

vo vopred určenej výške a s pevne stanoveným časom splatnosti určenej na úhradu štátnych potrieb.“

Poplatok sa v tej istej učebnici charakterizuje takto:

„Na rozdiel od dane nachádzame podstatu poplatku v tom, že dávka, ktorá sa tu od povinnej osoby požaduje platiť za činnosť štátnych orgánov, je už v určitej konkrétnej súvislosti s povinnou osobou, pretože príslušná činnosť sa priamo týka záujmov tejto osoby.“

Podľa českej učebnice:¹¹

„Daň je zákonom stanovenou platební povinností socialistických podniků a organizací, družstevních organizací a občanů do rozpočtu, a to v předem stanovené době splatnosti a předem stanovené výši.“

V podstate sa slovenská i česká definícia dane zhodujú. Ide tu o definíciu dane v užšom (vlastnom) zmysle. Na ďalších príkladoch ukážeme, do akej miery sa príslušné termíny používajú v právnych normách správne a v súlade s týmito definíciami.

„Osobitná daň z úrokov z úsporných vkladov.“ (zák. č. 294/1948 Zb.) „Daň z literárnej a umeleckej činnosti.“ (zák. č. 59/1950 Zb.) „Dôchodková daň družstiev a iných organizácií.“ (zák. č. 75/1952 Zb.) „Pôdohospodárska daň.“ (zák. č. 77/1952 Zb. a zák. č. 50/1959 Zb.) „Daň z príjmov obyvateľstva.“ (zák. č. 78/1952 Zb. a zák. č. 145/1961 Zb.)

„Vyhláška č. 197/1953 Ú. v. (162/1953 Ú. l.), ktorou sa upravuje konanie vo veciach daňových a vydávajú spoločné predpisy na vykonanie daňových zákonov.“ (Táto vyhláška upravuje len dane.)

„Daňovníci (poplatci) sú povinní si daň vypočítať sami...“ (§ 19 cit. zák. č. 50/1959 Zb.)

A teraz príklady z právnych noriem, ktoré narúšajú systémosť terminológie a nie sú v súlade s definíciami daní.

„Miestny poplatok z bytov.“ (vyhl. č. 112/1957 Ú. v./Ú. l.)

Z terminologického hľadiska, ako aj z hľadiska definície dane a definície poplatku mal by sa v tomto prípade namiesto termínu *poplatok* používať termín *daň*, teda *miestna daň z bytov*, a to preto, že v zmysle §§ 69, 70 zák. č. 67/1956 Zb. o hospodárení s bytmi sa platí — a to v dobe vopred určenej — za nadmernosť bytovej plochy, a nie za úradný výkon čiže nie „za činnosť štátnych orgánov“, ako sa to správne uvádza v citovanej definícii poplatku. Pritom nič nemení skutočnosť, že uvedená platba je rozpočtovým príjmom miestneho národného

¹¹ K. Ušák a kol., *Učební texty vysokých škol*, SNP, Praha 1954, 51.

výboru. Takýmto príjmom je napr. aj daň z príjmov obyvateľstva podľa § 14 cit. zák. č. 145/1961 Zb. Podobným príjmom bola napr. i zrušená daň z predstavení (zák. č. 81/1952 Zb.). Keď sa normotvorca rozhodol aj túto platbu pomenovať daňou, tým skôr by sa týmto termínom mal označovať aj miestny poplatok z bytov.

Okrem termínu *miestna daň z bytov* odporúčame aj termín *miestna dávka z bytov*, a to ako druhú alternatívu pre navrhované používanie termínu *dávka*.

V právnych normách máme celý rad rozličných poplatkov, ktoré majú tú spoločnú vlastnosť, že sa vyberajú za úradné výkony. Termín *miestny poplatok z bytov* však túto vlastnosť nemá. Uvedieme príklady na poplatky, ktoré sa vyberajú (alebo vyberali) za úradnú činnosť orgánov:

poplatky za prehliadku jatočných zvierat a mäsa, poplatkový poriadok za prehliadky mäsa (v. č. 78/46 Zb.), poplatok za čistenie mesta (§ 23 zák. č. 80/1952 Zb.), poplatky za výpisy z matrik (vyhl. č. 74/1950 Ú. v. I, 1226/1949 Ú. l. I), poplatky za služby ošetrovne a stravné, poplatok za neškodné odstránenie látok živočíšneho pôvodu, poplatok za váženie (vyhl. č. 276/1953 Ú. v. — 234/1953 Ú. l.), arbitrážne poplatky (nar. č. 78/1958 Zb.).

Dalej treba spomenúť celý rad správnych poplatkov za rôzne úkony podľa n. č. 60/1955 Zb. o správnych poplatkoch ako aj súdne poplatky za súdne úkony podľa nar. č. 22/1959 Zb.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje nar. č. 30/1957 Zb. o notárskych poplatkoch, pretože okrem verejných platieb, ktoré majú špecifickú povahu poplatkov (napr. poplatky za notárske úkony), sú tu aj také poplatky, ktorých terminológia je značne labilná. Máme tu na mysli notárske poplatky z prevodu nehnuteľností, z darovania a najmä z dedičstva.

Nesporné je, že pred notárskym poplatkom z dedičstva bola daň z obohatenia podľa zák. č. 337/1921 Zb., ktorá sa platila nielen z darovania, ale aj z dedičstva. Na otázku, či šlo o daň alebo o poplatok, dáva nám uvedená slovenská učebnica (Hromada—Slovinský) takúto odpoveď:

„Daň z obohatenia je verejná dávka, o ktorej treba hovoriť osobitne, pretože ide o dávku, pri ktorej je sporný jej charakter v tom smere, či ide o daň alebo o poplatok. V podstate ide o postihnutie majetkových prevodov, ku ktorým dochádza v prípade dedenia alebo darovania, dávkou v prospech štátu.“

Domnievame sa, že by bolo predsa len správnejšie, keby sa podľa dnešných právnych noriem to, čo platí dedič z titulu dedenia, nazývalo *notárska daň z dedičstva* (namiesto *notársky poplatok z dedičstva*), lebo povaha tejto platby je predsa len bližšia k dani ako k poplatku. Dedič síce platí pri úradnom výkone pred štátnym notárstvom, neplatí však za úradný výkon, ale výlučne podľa celkovej hodnoty zdedeného majetku. Nadobudnutie majetku nijako nezávisí od úradného výkonu, pretože dedič sa stáva vlastníkom majetku už smrťou poručiteľa podľa samotného zákona a neprestáva ním byť ani vtedy, keby notársky poplatok nikdy nezaplatil. Iná je situácia pri prevodoch majetku na základe právneho úkonu medzi žijúcimi osobami, ktoré pre svoju platnosť vyžadujú registráciu na notárstve. Preto pri darovaní alebo pri odplatnom nadobúdaní nehnuteľnosti by bolo možno skôr hovoriť o poplatkoch ako pri nadobúdaní dedičstva.

Pre úplnosť treba ešte z terminologického hľadiska dodať, že pred vydaním zák. č. 337/1921 Zb. o dani z obohatenia platil sa zase poplatok, a to jednak podľa nar. č. 278/1915 r. z. o poplatkoch z bezodplatných majetkových prevodov, jednak podľa zák. čl. XI/1918 (pokiaľ šlo o bývalé Uhorsko). Pri týchto termínoch badať teda v minulosti i v súčasnosti značnú rozkolísanosť. Naznačujú ju aj samotní normotvorcovia tým, že v zrušovacích doložkách všetkých troch zákonov o poplatkoch — teda § 17 zák. č. 173/1950 Zb. o súdnych poplatkoch, § 19 zák. č. 105/1951 Zb. o správnych poplatkoch a § 28 zák. č. 26/1957 Zb. o notárskych poplatkoch — čítame nielen zrušené predpisy o poplatkoch, ale aj o daniach, dávkach, taxách, ba aj o náhradách. Najinteresantnejšia je táto pasáž § 19 ods. 1 zák. č. 105/1951 Zb.:

„Zrušujú sa všetky predpisy, ktoré upravujú verejné dávky akokoľvek nazvané (dávky za úradné výkony vo veciach správnych, poplatky, taxy, náhrady a podobne), vyberané za činnosť správnych orgánov...“

Zostáva nám ešte pouvažovať o termíne *dávka*. Škoda, že citované učebnice ho nedefinujú. Termín *dávka* v užšom (vlastnom) zmysle taktiež nie je ustálený. V buržoáznom práve sa výrazne uplatňovali dávky ako verejné príjmy obcí, t. j. bývalých samosprávnych zväzkov. Spomenieme tu zák. č. 117/1920 Zb. o zavedení a vyberaní obecných platieb a dávok v hlavnom meste Prahe, obecnú dávku z prírastku hodnoty nehnuteľností (nar. č. 545/1920 Zb.), vzorové pravidlá pre obecné dávky (nar.

č. 143/1922 Zb.). Z neskorších predpisov je to napr. obecná dávka z predvádzania filmov, obecná dávka z nápojov, obecná dávka zo zábav (nar. č. 40/1947 Zb.), ale daň z predstavení (zák. č. 81/1952 Zb.).

Pravda, aj štát vyberal a vyberá príjmy vo forme dávok, napr. podľa zák. č. 185/1947 Zb. o mimoriadnej jednorazovej dávke a mimoriadnej dávke z nadmerných prírastkov na majetku a iné.

Z uvedených príkladov vyplýva, že aj v právnych normách sa okrem termínu *poplatky* používa niekedy aj termín *dávky* na vyjadrenie príjmov za úradné úkony. Na ilustráciu citujeme výpis z ustanovenia § 17 bod 11 zák. č. 173/1950 Zb. o súdnych poplatkoch:

„Zrušujú sa... všetky predpisy o *dávkach* za úradné úkony vo veciach správnych, pokiaľ sa nimi určujú *dávky* za úkony, ktoré vykonávajú sudy (prokuratúry).“

Ak sa majú ustáliť termíny *dane*, *dávky*, *poplatky*, zdá sa, že je potrebné pridržiavať sa týchto zásad: Termín *dávky* by sa mal rezervovať jednak na označenie verejných platieb mimoriadnej povahy, ako je napr. v cit. zák. č. 185/1947 Zb., jednak na označenie príjmov do rozpočtov miestnych národných výborov, a to tak, aby sa de lege ferenda dane i poplatky vylúčili ako príjmy do týchto rozpočtov, takže dane i poplatky by plynuli priamo do štátneho rozpočtu, kým dávky (okrem mimoriadnych plynúcich tiež do štátneho rozpočtu) do rozpočtov miestnych národných výborov. Všetky platby za úradné úkony by sa nazývali len poplatkami okrem platieb plynúcich do rozpočtov miestnych národných výborov. Ostatné platby by sa nazývali dane.

K termínu *dávka* treba ešte dodať, že má aj opačný význam, t. j. význam platby, ktorú dáva štát občanovi, napr. *nemocenské dávky* podľa zák. č. 54/1956 Zb. o nemocenskom poistení zamestnancov.

Termín *taxy*, ktorý sa už nevyskytuje, mal význam poplatkov (napr. podľa zák. č. 114/1946 Zb.). Zriedka sa vo význame poplatkov vyskytuje aj termín *náhrady* (napr. vo vyhl. č. 227/1956 Ú. v.Ú. l.) o sadzobníku náhrad za práce Hydro-meteorologického ústavu. Iný význam má termín *náhrady škody*.

ZÁKLADNÍ NÁZVY Z VODNÍHO LYŽOVÁNÍ

Názvosloví téměř všech sportovních odvětví se vyznačuje tím, že jeho značnou část tvoří názvy anglického původu. Tak tomu bývá především u sportů nově zaváděných. Jakmile si však nové sportovní odvětví získá širší oblibu a přestane být omezeno na úzký okruh zájemců, vyvstane zpravidla problém, jak nahradit cizí slova s jejich obtížnou výslovností, nezvyklým pravopisem a celkovou cizorodostí slovy a názvy domácími. Do této vývojové etapy dnes dospělo vodní lyžování. Uvádíme zde proto několik nejdůležitějších názvů, které mají být zavedeny jako ekvivalenty k názvům anglickým.

Názvy jsou rozděleny podle věcných souvislostí do skupin a ke každému z nich je připojen název anglický. Slovenské názvy jsou vytištěny kurzívou. Názvy nevhodně zaváděné nebo slangové jsou v uvozovkách. (Byly připojeny dodatečně, a je tedy třeba některé české názvy podle možností ještě přizpůsobit.) V zářovkách jsou podle potřeby připojeny poznámky k vysvětlení významu příslušného názvu.*

vodní lyžování

vodné lyžovanie

water skiing

1. TAŽNÝ ČLUN A JEHO VYBAVENÍ

1. ŤAŽNÝ ČLN A JEHO VYBAVENIE

tažný člun

ťažný čln

tow-boat

* Slovenské ekvivalenty vypracovali členovia Katedry plávania, lyžovania a turistiky pri ITVŠ v Bratislave. Pridržiavali sa dnešného stavu terminológie. Pri spoločnom prerokúvaní českej a slovenskej terminológie vodného lyžovania bude treba venovať pozornosť takým názvom, ktoré sú v češtine a slovenčine rozdielne.

Podľa našej mienky napr. slov. termíny *záchytka ťažného lana* a *závesné krážky* sú výstižnejšie než čes. termín *uchycení ťažného lana* a *závesná oka*. Podobnú výhodu má aj slov. termín *váha* (známý napr. aj v krasokorčuľovaní) proti čes. *holubička*, ako aj slov. *vyrovnanie doskoku* proti čes. *vyrovnání dopadu* (nejde predsa o pád!). Z dvojice čes. *slalomová dráha* – slov. *slalomová trať* by sme dali prednosť podobe *slalomová trať*, lebo je tu zrejme analógia z lyžiarstva. Podobná analógia by viedla aj k zavedeniu synonyma *slalomky* v českej terminológii. Pravda, slangové podoby by sa nemali odporúčať. Platí to o čes. synonymných názvoch „večko“, „hrazdička“ a „trikovky“.

uchycení tažného lana	attaching (rigging) of tow-line
<i>záchytká tažného lana</i>	
závesný stožár	towing pylon
<i>závesný stožiar</i>	
závesná oka	towing rings
<i>závesné krúžky</i>	
závesné lano, „vέčko“	„V“ — shaped rope, bridle
<i>závesné lano</i>	
tažné lano	tow-line, tow rope
<i>tažné lano</i>	
karabinka	snap ring
<i>karabínka</i>	
kladka	pulley
<i>kladka</i>	
madlo, držák, „hrazdička“	handle, bar
<i>držadlo</i>	
jednoduché madlo, jednoduchý držák	single handle, single bar
<i>jednoduché držadlo</i>	
dvojité madlo, dvojitý držák	double handle, double bar
<i>dvojité držadlo</i>	
akrobatické madlo, akrobatický držák	trick handle, trick bar
<i>akrobatické držadlo</i>	
závesné poutko (pro nohu)	toe strap
<i>závesné putko (pre nohu)</i>	
objímka (pro žerď vřajky)	mount (on ski)
<i>objímka (pre žrd' vřajky)</i>	
plovák (na laně)	float
<i>plavák (na lane)</i>	

II. VÝSTROJ VODNÍHO LYŽAŘE

II. VÝSTROJ VODNÉHO LYŽIARA

vodní lyže	water skis
<i>vodné lyže</i>	
talíř	saucer
<i>tanier</i>	
drak	kite
<i>šarkan (drak)</i>	

cvičné lyže <i>cvičné lyže</i>	all-purpose skis, all-around skis, conventional (double) skis
skokanské lyže, „skočky“ <i>skokanské lyže = skočky</i> akrobatické lyže, „trikovky“ <i>akrobatické lyže</i>	jumping skis trick riding (turnaround) skis, „banana peels“
slalomové lyže <i>slalomové lyže = slalomky</i>	slalom skis
vodní brusle <i>vodné korčule</i>	shoe skis
vázání <i>viazanie</i>	binding
pevné vázání <i>pevné viazanie</i>	permanent binding
posuvné vázání <i>posuvné viazanie</i>	adjustable binding
nártová část <i>priehlavková časť</i>	toe binding
patní část <i>opätková časť</i>	heel binding
přední vázání (u slalomové lyže) <i>predné viazanie (na slalomovej lyži)</i>	front binding
zadní vázání (u slalomové lyže) <i>zadné viazanie (na slalomovej lyži)</i>	rear binding
zajišťovací šrouby <i>zaisťovacie skrutky</i>	screws, wingnuts
vodicí lišta <i>vodiaca lišta</i>	keel
vodicí ploutev <i>vodiaca plutva</i>	fin, keel, shegg
objímka (pro žerd' vlajky) objímka (pre žrd' vlajky, pre vlajkovú žrd')	mount (on ski)

III. ZAŘÍZENÍ A PROSTOR
 III. ZARIADENIE A PRIESTOR

plató	
<i>plató</i>	dock
skokanský můstek	
<i>skokanský mostík</i>	jumping ramp (rack), jump
kýlová voda	
<i>kýlová voda</i>	wake
kýlové vlny	
<i>kýlové vlny</i>	the edges of the wake
slalomová dráha	
<i>slalomová trať</i>	slalom course
bóje	
<i>bóje</i>	buoys
vstupní brána	
<i>vstupná brána</i>	entrance gate
obrátká	
<i>obrátká</i>	turn circle
orientační brána	
<i>orientačná brána</i>	guide gate

IV. ZÁKLADNÍ POHYB

IV. ZÁKLADNÝ POHYB

vodní lyžování	
<i>vodné lyžovanie</i>	water skiing
jízda na talíři	
<i>jazda na tanieri</i>	saucer skiing
skluz na chodidlech (na patách)	
<i>sklz na chodidlách (na päťách)</i>	barefoot skiing
létání na draku	
<i>lietanie na šarkane (drakovi)</i>	kite flying
akrobatická jízda	
<i>akrobatická jazda</i>	trick ride
slalom	
<i>slalom</i>	slalom skiing
skok	
<i>skok</i>	jumping
start	
<i>štart</i>	start

start v sedě	sitting start
<i>štart zo sedu</i>	
start skokem	standing dock start, flying start
<i>štart skokom</i>	
start z můstku	dock start
<i>štart z mostíka</i>	
start z vody	water start
<i>štart z vody</i>	
start z mělké vody	shallow-water start
<i>štart z plytkej vody</i>	
start z hluboké vody	deep-water start
<i>štart z hlbokej vody</i>	
start vzad	backward start
<i>štart vzad</i>	
start na jedné lyži	one-ski start
<i>štart na jednej lyži</i>	
skluz	slide
<i>sklž</i>	
jízda	ride
<i>jazda</i>	
jízda vzad	backward skiing
<i>jazda vzad</i>	
jízda na jedné lyži	skiing on one (ski)
<i>jazda na jednej lyži</i>	
přejíždění kýlových vln	crossing the wake
<i>prechádzanie kýlových vln</i>	
jízda v kýlové vodě	skinng inside the wake
<i>jazda v kýlovej vode</i>	
pád	fall, taking a spill
<i>pád</i>	

V. AKROBATICKÁ JÍZDA

V. AKROBATICKÁ JAZDA

akrobatické prvky, cviky,	
figury	
<i>akrobatické prvky, cviky,</i>	
<i>figúry</i>	tricks
jízda vzad	
<i>jazda vzad</i>	backward ride

boční skluz	
<i>bočný sklz</i>	side slide
akrobatické cviky na jedné (na dvou) lyžích	
<i>akrobatické cviky na jednej (na dvoch) lyžiach</i>	tricks on one (two) ski(s)
zavěsit madlo (držák) na volnou nohu	
<i>zavesiť držadlo na voľnú nohu</i>	to place the handle on free foot
boční skluz s nožním držením	
<i>bočný sklz s nožným držaním</i>	side slide with toe hold
překročení lana	
<i>prekročenie lana</i>	step over line
obraty	
<i>obraty</i>	turns, turnarounds
akrobace při skoku přes vlnu	
<i>akrobacia pri skoku cez vlnu</i>	tricks in air off wake
obrat o 360°	
<i>obrat o 360°</i>	360° turn
vložený posiční obrat o 180°	
<i>vložený pozičný obrat o 180°</i>	intervening 180° positioning turn
helikoptera	
<i>helikoptéra</i>	helicopters
holubička (vpřed, vzad)	
<i>váha (vpred, vzad)</i>	swan (forward, backward)
salto vpřed	
<i>salto vpred</i>	front sommersault
pyramida	
<i>pyramída</i>	pyramid
obraty na můstku	
<i>obraty na mostíku</i>	turnarounds on a jump
jízda s vlajkou	
<i>jazda s vlajkou</i>	carrying flag
pozdrav	
<i>pozdrav</i>	skier's salute
průjezd (při závodní akrobatické jízdě)	
<i>prejazd (pri pretekovej akrobatickej jazde)</i>	pass
provedení (cviků)	
<i>výkonanie (cvikov)</i>	form

odečtení bodů	
<i>odpočítanie bodov</i>	form deduction
bonifikace (při bodování)	
<i>bonifikácia (pri bodovaní)</i>	add

VI. SKOK

VI. SKOK

skok (vzad)	
<i>skok (vzad)</i>	(backward) jump
skok na jedné lyži	
<i>skok na jednej lyži</i>	jumping on a single
skok na talíři	
<i>skok na tanieri</i>	saucer jumping
nájezd na můstek	
<i>nájazd na mostík</i>	approach to the jump
nájezd přímý	
<i>priamy nájazd</i>	straight approach
nájezd s překřížením (vln)	
<i>nájazd s prekrížením (vln)</i>	double-wake-cut, „cracking the whip“
skok přes vlnu	
<i>skok cez vlnu</i>	wake jumping
odraz	
<i>odraz</i>	springing off the jump
dopad	
<i>doskok</i>	landing
vyrovnání dopadu	
<i>vyrovnanie doskoku</i>	recovery from the jump
pád	
<i>pád</i>	fall
dojezd	
<i>dojazd</i>	landing

Toto názvosloví (české) bylo schváleno názvoslovnou skupinou při městské sekci vodního motorismu v Praze jako návrh před konečnou koordinací s názvoslovím slovenským. Při jeho projednávání bylo použito této literatury:

1. *The Skier* (roč. 1962);
2. *The Water Skier* (roč. 1961 a 1962);
3. T. Bartlett, *Tommy Bartlett's Guide to Water Skiing*, Chilton Comp. Philadelphia—New York 1959;
4. W. N. Prince, *Water Skiing for All*, Chilton Compl. Philadelphia—New York 1959;
5. S i m o n e, *Wasserski*, A. H. Flücht Verlag, Berlin—München 1962;
6. *Das Motorboot* (roč. 1961, 1952, 1963);
7. *Vodní motorismus a vodní lyže*, ČSTV, Praha 1962.

O TERMÍNOCH, KTORÉ NIE SÚ TERMÍNMI

František Papánek

Slovenské vydavateľstvo pôdohospodárskej literatúry v Bratislave vydáva lesnícke publikácie, ktorých terminológia vyvoláva už dlhší čas nespokojnosť lesníckej verejnosti. Nejde tu azda o ojedinelé terminologické nedopatrenia, ktoré by sa dali ospravedlniť veľkým rozsahom publikačnej činnosti, tým menej o prejav individuality rôznych autorov, o neustálenosť odborných termínov alebo o úsilie lesníkov rozvíjať a zdokonaľovať terminológiu. Ide o problém spolupráce medzi lesníckymi autormi a jazykovými redaktormi. Vzhľadom na to treba položiť otázku, či je na osoh vydávaných publikácií, ak odborné termíny razí jazykový redaktor na vlastnú päsť, v rozpore s mienkou autora a s ustálenou terminológiou, a či týmto spôsobom možno vôbec rozvíjať a zdokonaľovať lesnícku terminológiu.

Pokúsime sa vec objasniť na niekoľkých príkladoch. V *Náuke o lesnom prostredí* (SVPL, 1960), napísanej inž. L. Tokarčíkom a M. Vysockým a schválenej ako učebný text pre lesnícke technické školy, sa na str. 160—192 dočítame o „poschodovitosti lesnej biocenózy“, o „mimoposchodovom a medzi-poschodovom rastlinstve“, o „prízemnom poschodí lesa“, o „jednoposchodových a viacposchodových porastoch“ atď. Slovmi „poschodie, poschodový, poschodovitost“ sa tu nahrádzajú termíny *etáž, etážový, etážovitost*.

Slovo *etáž* je francúzskeho pôvodu; vo francúzštine znamená síce poschodie, ale okrem toho aj vrstvu.¹ Aj v našich jazykoch si slovo *etáž* zachovalo tento dvojaký význam.² Takisto ruské slovo *этаж* má obidva uvedené významy.³

¹ Napr. Larousse, 1947: *gens de bas étage = ľudia spodnej vrstvy* (nie spodného poschodia!).

² *Veľký slovník cizích slov*, Praha 1948, uvádza pri slove *etáž* významy *poschodí a vrstva*.

³ Napr. *Tolkovij slovar russkogo jazyka*, Moskva 1940: *dom v desať etažev = deväťposchodový dom*, ale *v verchnich etažach obščestva = v horných vrstvách spoločnosti*.

Vo význame vrstva sa používa slovo *etáž* aj v lesníctve. Napríklad český *Naučný slovník lesnický* z r. 1959 vysvetľuje tento termín takto: „*Etáž porostní je porostní složka přibližně stejného věku a jedné horizontální vrstvy.*“ Etážové porasty sú teda vrstevnaté porasty a keby sme sa chceli za každú cenu vyhnúť používaniu cudzieho slova, mohli by sme hovoriť o vrstevnatosti lesnej biocenózy, o prízemnej vrstve lesa, o bylinnej a stromovej vrstve, o jednovrstvových a viacvrstvových porastoch atď.

Avšak používať slovo *poschodie* namiesto termínu *etáž* je úplne pomýlené. Slovo *poschodie* vyvoláva predstavu budovy ako ľudského výtvoru, a preto je nezlučiteľné s pojmom lesa ako prírodného útvaru. Termín „prvé, druhé, tretie poschodie“ vyvoláva predstavu vertikálnej línie zdola nahor, kým jednotlivé vrstvy lesného rastlinného spoločenstva odpovedajú horizontálnym líniam. Poschodie je niečo, čo sa pojmove vyvyšuje nad prízemím, preto spojenie slov „prízemné poschodie“ je v slovenčine protizmyselné (na rozdiel od ruštiny, kde sa prízemie nazýva „prvýj etaž“).

Slovo *poschodie* vo význame termínu *etáž* sa, pravda, vyskytuje nedopatrením v *Lesníckom terminologickom slovníku* z r. 1953. Ale je známe, že tento terminologický slovník pre mnohé nedostatky dávno nevyhovuje. Komisia pre lesnícku terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAV ho zrevidovala a pripravila na nové vydanie.⁴ Termín „poschodie“ namiesto *etáž* sa nikdy nikde neujal a nepoužili ho ani autori spomenutej učebnice.

Iný príklad nesprávneho jazykového zásahu sa vyskytuje v publikácii *Prehľad stanovištných pomerov lesov na Slovensku* (SVPL, 1959), kde vžitý termín *borový les*, *borová dúbava* atď. dostal nový, nezvyklý tvar „borovicový les“, „borovicová dúbava“ atď.

Slovník slovenského jazyka však uvádza slová *bor*, *bôr* i *borovica*, *borový* i *borovicový*. Zásah jazykového redaktora je teda nemiestny. Aj keď sa v takej príručke, ako je Slovník slovenského jazyka, uvádzajú slová *borový* i *borovicový*, neslobodno svojvoľne nahrádzať jedno slovo druhým. Takýto zásah môže totiž byť v rozpore s odbornou terminológiou. Slovenský jazyk síce pozná slová *bor*, *bôr* i *borovica* pre označenie drevin *Pinus silvestris*, ale v lesníckej terminológii sa používa

⁴ Pozri J. Horecký, *Zpráva o činnosti terminologického oddelenia Ústavu slovenského jazyka*, ČSTČ 1, 1962, 127.

výhradne slovo *borovica*. Do slovnej zásoby slovenčiny patria síce slová *borový* i *borovicový*, ale v lesníckej terminológii sa používa len adjektívum *borový*.

Neodborníkovi sa možno zdá nelogické, ak lesníci nazývajú drevinu *borovicou* a jej drevo, ihličie, šušky atď. *borové drevo*, *borové ihličie*, *borové šušky*. Takýto stav nie je zvláštnosťou len slovenskej lesníckej terminológie; v českej lesníckej terminológii sa takisto používa substantívum *borovice* a adjektívum *borový*.

Podobne sa v našej lesníckej terminológii pomenúvajú borové porasty *borina*, a nie „bórovina“, hoci aj slovo *borovina* sa vyskytuje v slovenčine (pozri Slovník slovenského jazyka). Tvar „borina“ dokazuje práve logičnosť prídavného mena „borový“ podľa analógie *jedlina* — *jedľový*, *brezina* — *brezový*.

Vžité názvy drevin a ich odvodeniny sú nerozlučnou súčasťou lesníckej terminológie a vymýšľaním terminologických novotvarov, ktoré v praxi nie sú potrebné, urobí sa viac škody ako osohu. Ako nemožno v ľudovej reči ustálené spojenie *figu borovú* pozmeniť na „figu borovicovú“, nemožno ani v lesníckej terminológii používať namiesto termínu *borová šuška* termín „borovicová šuška“.

V *Ekonomike lesného hospodárstva SSSR*, ktorá vyšla ako 68. zväzok Lesníckej edície SVPL, sa svojvoľne zaviedli termíny „ihličnanové“ a „listnáčové“ drevo (rezivo), „hodnotné“ a „menejhodnotné“ dreviny (listnáče), ako aj ďalšie nesprávne termíny. Prečo nemožno akceptovať uvedené slová, proti ktorým som sa ako prekladateľ musel nakoniec ohradiť v príhovore?

Podľa Slovníka slovenského jazyka má slovo *ihličnatý* dva významy: 1. porastený ihličím, napr. *ihličnatý strom*, 2. porastený ihličnatými stromami, napr. *ihličnatý les*. Takisto sú pri slove *listnatý* uvedené spojenia *listnatý strom*, *listnatá guľatina*, *listnatá drúčina*, ako aj *listnatý porast*, *listnatý les*.

V lesníckej terminológii sú výrazy *ihličnaté* a *listnaté drevo* všeobecne vžitá a používané. Nie je v kompetencii redaktora meniť tento stav.

„Ihličnanové“ drevo je drevo ihličnana čiže drevo ihličnatej dreviny; drevo ihličnatej rastliny sa však nazýva *ihličnaté drevo* (aj keď sme z neho ihličie už odstránili), pretože pochádza z ihličnatého stromu. Ak teda vytvoríme adjektívum „ihličnanový“, nebude sa pojmove líšiť od jestvujúceho adjektíva *ihličnatý*. Takisto adjektívum „listnáčový“ by znamenalo „pat-

riaci listnatému stromu, listnatej drevine“ a predstavovalo by nepotrebné synonymum slova *listnatý*.

Je teda zbytočné zavádzať nové termíny „ihličnanový“ a „listnáčový“, pretože existujú výstižné termíny *ihličnatý* a *listnatý*, ktoré sú všeobecne známe a vžitú; ba je to škodlivé, pretože sa tým bez príčiny narušuje úzus a jednotnosť ustálenej terminológie.

Iný všeobecne vžitý a ustálený lesnícky termín je *cenná* alebo *menejcenná drevina*, *cenné listnáče* ap. V uvedenej knihe sa však zaviedol termín „hodnotná“, resp. „menejhodnotná“ drevina, „hodnotné“ listnáče.

V slovenčine sa bežne používajú slová *cena* i *hodnota*, *cenný* i *hodnotný* a každý vie, že tieto pojmy, aj keď sú si blízke, vôbec nie sú totožné a nedajú sa ľubovoľne zamieňať.

Kým napr. *hodnota tovaru* je množstvo spoločensky nutnej práce v ňom stelesnené, *cena tovaru* je peňažným výrazom jeho hodnoty. *Hodnotný*, t. j. plný hodnoty, je predmet, ktorý sa vyznačuje vnútorným bohatstvom tvoriacim jeho podstatu. Naproti tomu *cenná* je vec, ktorej bohatstvo je na povrchu javu ako vonkajší výraz jeho užitočnosti. Napríklad *hodnotná* kniha je od dobrého spisovateľa, *cenná* kniha je v koženej väzbe.

V mnohých prípadoch možno použiť len spojenie s adjektívom *cenný*, kým adjektívum *hodnotný* sa nedá vôbec použiť. Napr. možno hovoriť o cennom človekovi, o cenných vlastnostiach, o cenných radách, ale nie sú také bežné spojenia „hodnotný človek“, „hodnotné vlastnosti“, „hodnotné rady“. Je to tak preto, lebo keď charakterizujeme človeka, vlastnosti, rady, vyjadrujeme vonkajší vzťah k okoliu, užitočnosť javu pre druhých, účinnosť pôsobenia, ale vôbec sa nedotýkame vnútornej náplne javu a podmienok, za ktorých vzniká.

Takisto je to s termínom *cenné dreviny* v lesníctve. Cennými listnáčmi nazývame napr. dub, jaseň, javor, brest, ktorých drevo je hľadané, ktoré poskytujú cenné sortimenty a dosahujú pri realizácii vysokú cenu. Menejcennou drevinou je napr. hrab, breza, cer, ktoré sú pre priemyselné zužitkovanie „neinteresantné“. Uvedené termíny charakterizujú teda dreviny z hľadiska ich užitočnej hodnoty, ktorá reguluje cenu za pôsobenia ponuky a dopytu.

Cenné dreviny sú teda dreviny s cennými vlastnosťami, s cenou výťažou, s cenným drevom, ktoré majú dobrý odbyť na trhu a docieľujú vysokú cenu. Práve preto sú to *cenné*

dreviny a tento termín nemožno meniť na „hodnotné“ *dreviny*.

Treba ešte povedať, že podobné prípady nesprávnych jazykových zásahov sa vyskytujú nielen pri lesníckych terminoch, ale aj pri termínoch z iných odborov. Napríklad v publikácii *Ekonomika lesného hospodárstva SSSR* je aj rad neprijemných terminologických nedostatkov. Tak ekonomický termín *spoločensky nutná práca*, všeobecne používaný v českej i slovenskej ekonomickej literatúre včítane prekladov Marxovho *Kapitálu*, zdeformoval sa na termín „spoločensky nevyhnutná práca“. Termín *papiereňský priemysel*, ktorým sa pomenúvajú papierne čiže továrne na papier, pozmenil sa na „papiernický priemysel“, čo znamená priemysel papierníctva čiže papiernického obchodu. Geologický termín pre ničivý prúd balvanov, sutiny a kašovitej zeminy vo vysokých horách, ktorý Rusi nazývajú *selevyj potok*, Francúzi *nant*, Angličania *rockstream*, Nemci *Murgang*, Česi *mura* alebo *murový proud*⁵ a ktorý sa v slovenčine volá analogicky *murový prúd*,⁶ jazykový redaktor preinačil na „povodne“.

Tento posledný príklad názorne ukazuje, ako sa spreneveruje svojmu poslaniu filológia pestovaná samoúčelne, bez zreteľa na potreby života. Veď jazyk je dorozumievací prostriedok a treba ho zdokonaľovať preto, aby sme mohli presne vyjadrovať myšlienky; to je najvyšší príkaz jazykovej kultúry a jemu treba podriadiť všetky ostatné ohľady.

Ak jazykovedec nevie, čo nejaký termín znamená, má si ho dať vysvetliť. Ak sa domnieva, že termín nie je vhodný, má sa poradiť s odborníkom a pokúsiť sa v spolupráci s ním nájsť výstižnejší termín. Nie sme proti pokroku v odbornej terminológii. Ale servírovať čitateľovi namiesto *murového prúdu* „povodeň“ znamená preukázať zlú službu filológii i samej veci.

V rámci jedného článku nemožno, pravda, poukázať ani zďaleka na všetky terminologické nedostatky a chyby, ktoré sa vyskytujú v slovenských lesníckych publikáciách. Nie je to ostatne ani účelom tohto článku, ktorý nepísal filológ, ale len jeden z lesníkov, ktorý odsudzuje vnášanie zmätku do odbornej terminológie, ochudobňovanie a kazenie slovenčiny.⁷

⁵ Pozri J. Stejskal, *Geologie*, Praha 1949, 70–75.

⁶ Pozri J. Huseňica, *Lesnícka geológia, I. diel*, Štátne nakladateľstvo technickej literatúry, Bratislava 1954, 172.

⁷ V súvislosti s tým sa redakčná rada časopisu *Les* rozhodla r. 1963 sústavne uverejňovať správnu lesnícku terminológiu.

Ivan Masár

Pri koordinácii českej a slovenskej technickej terminológie sa často stretáme s faktom, že pre ten istý pojem sú v každom z našich jazykov zaužívané a ustálené rozdielne názvy. V takých prípadoch treba pri pokuse o zjednotenie českých a slovenských termínov starostlivo zvážiť miesto odlišných názvov v slovnej zásobe češtiny a slovenčiny, mieru ich ustálenosti a vzťah k iným slovám, prípadne termínom z príbuzných odborov.

Chceme tu upozorniť na typický prípad tohto druhu, s ktorým sme sa stretli pri práci na názvosloví ciest. V pripravovanej názvoslovnej norme, ako sa zdá, bude rozdiel medzi češtinou a slovenčinou aj v takom základnom názve, ako je čes. *silnice* — slov. *cesta*.

Aké je miesto slova *silnica*, ktoré niektorí odborníci navrhujú ustáliť v slovenčine ako paralelný termín s čes. *silnice*, v slovnej zásobe dnešnej slovenčiny?

Slovo *silnica* zachytáva vo svojom Slovári už Anton Bernolák,¹ a to vo význame lat. *via publica*, so synonymami *hradská*, *cesta*. V tom istom slovníku sa, prirodzene, uvádza aj slovo *cesta* (lat. *via*, *iter*) so synonymom *dráha*.² Z neskorších praktických slovníkov nachádzame slovo *silnica* v Jančovičovom slovníku, pričom je pozoruhodné, že v slovensko-maďarskej časti autor k nemu uvádza ako maďarský ekvivalent slovo *országút* a pri hesle *cesta* (maď. *ut*) uvádza sa pomenovanie *országút* ako maďarský ekvivalent spojenia slov *hradská cesta*.³

Pri sledovaní slova *silnica* v ďalších lexikografických prameňoch sme však zistili, že M. Kálal ho vo svojom Slovenskom slovníku neuvádza⁴ a nezaznamenáva ho ani P. Tvrdý

¹ *Slovar slowenski, česko-latinsko-nemecko-uherský*, Budae 1825—1827, 2935.

² C. d., 206.

³ Pozri *Maďarská mluvnica predložená Slovensko-maďarskému slovníku a vystavená* od Štefana Jančoviča, na Sarvaši 1848, 35 a 284; Štefan Jančovič, *Noví maďarsko-slovenskí a slovensko-maďarskí slovník*, na Sarvaši 1848, 413.

⁴ K. Kálal—M. Kálal, *Slovenský slovník z literatúry aj nárečí*, Tlačou Slovenskej Grafie v Banskej Bystrici 1923.

v Slovenskom frazeologickom slovníku.⁵ Zo starších odborných slovníkov nenachádza sa slovo *silnica* ani vo Viestovom železničnom slovníku,⁶ kde slovenským ekvivalentom maďarského slova *út* a nemeckého *Weg, Strasse* je slovo *cesta*. Podobná situácia je aj v právnických názvoslovných prácach A. Zátúreckého.⁷ V novej právnickej literatúre sa tiež vyskytuje len termín *cesta*, napr. v spojeniach *predpisy o verejných cestách (cesty štátne, zemské, okresné, vicinálne, obecne), cesta v styku s dráhou, príchodová cesta, pôsobnosť NV pri stavbe, správe a udržiavaní štátnych ciest*.⁸ Treba tu zdôrazniť, že práve v týchto slovníkoch by slovo *silnica* muselo byť, keby bolo bývalo bežné, resp. keby ho autori boli pokladali za súčasť slovnej zásoby slovenčiny. Nenachádza sa však ani v starších a novších prekladových a iných slovníkoch vydaných na Slovensku.⁹

Nie je bez zaujímavosti sledovať slovo *silnica* a jeho hodnotenie v normatívnych príručkách, napr. u Czambela a v Pravidlách slovenského pravopisu. Czambel toto slovo neuvádza.¹⁰ V Pravidlách z roku 1931 uvádza sa slovo *silnica* ako nesprávne a odporúča sa používať namiesto neho slovo *hradská*. Pravidlá z roku 1941 označujú slovo *silnica* hviezdičkou (teda tiež ako nesprávne) a odporúčajú namiesto neho slovo *hradská* (rovnako ako Pravidlá z roku 1931). V tých istých Pravidlách sa odporúča nahrádzať adjektívum *silničný* adjektívom *cestný*. V Pravidlách z roku 1953 a v zrevidovaných vydaniach z rokov 1957, 1962 sa už slovo *silnica* vôbec neuvádza.

Údaje o výskyte slova *silnica* v slovenčine by neboli úplné, keby sme ho hľadali len v slovníkoch a normatívnych príruč-

⁵ Peter Tvrđý, *Slovenský frazeologický slovník*, Trnava 1931.

⁶ I. Viest, *Maďarsko-nemecko-slovenský železničný slovník*, Martin 1919, 637.

⁷ Pozri E. Stodola – A. Zátúrecký, *Návrh slovenského právneho názvoslovnia*, Martin 1919, 98; taktiež V. Fajnor – A. Zátúrecký, *Právnický terminologický slovník*, Bratislava 1925, 155.

⁸ Pozri *Register sbierky zákonov z rokov 1945 (1944)–1953*, SVPL, Bratislava 1954, 13.

⁹ Pozri napr. Artbauerová – Schultz, *Slovník slovensko-maďarský*, I. diel, Nakladateľstvo „Kriváň“ spol. s r. o. v Bratislave (rok vydania nie je udaný); *Slovensko-nemecký slovník*, SPN, Bratislava 1955; *Maďarsko-slovensko-český slovník*, SPN, Bratislava 1957; A. V. Isačenko, *Slovensko-ruský prekladový slovník*, SAV, Bratislava 1957; A. V. Isačenko – D. Kollár, *Slovensko-ruský slovník*, SPN, Bratislava 1959.

¹⁰ Porov. S. Czambel, *Rukoväť spisovnej reči slovenskej*, Martin 1919 (3. vydanie).

kách. Jeho výskyt sme si overili aj v lístkovom materiáli ÚSJ SAV, ktorý zhruba zachytáva stav slovej zásoby dnešnej slovenčiny. Pokiaľ ide o beletriu, nachádza sa v lístkovom materiáli ÚSJ jediný doklad z Vajanského: ... *pod ním zahrmela vápencová silnica* ...

Aj z odbornej literatúry je zachytený len jeden doklad na slovo *silnica* a dva neúplné doklady na odvodené prídavné meno *silničný*: (*technika*) *stavia silnice* (Volko, Ochrana prírodných pamiatok, Bratislava 1941); *Silničné aleje a stromoradia skytajú na mnohých miestach obraz zhuby* ... (Slovenské ovocinárstvo — bez ďalších údajov); *Priemyselne centrum bude sústredené okolo jednej silničnej osady a je zapojené vlečkou na železničnú trať*. (Doklad je bez údajov.) Pre úplnosť treba dodať, že v lístkovom materiáli sú zachytené ešte výrazy *silničná správa*, *správ. cestná správa* (ide o výpisok z Pravidiel) a *silničiar*, *správ. cyklistický pretekár*. (Slovo *silničiar* je vyexcerpované zo športových časopisov — Štart 1947 a Čs. šport 1953.) Doklady na slovo *silnica* a jeho odvodeniny sú teda nepočítané. Naproti tomu slovo *cesta* a jeho odvodeniny (napr. *cestár*, *cestná správa*, *cestné stavby*, *cestné stroje* atď.) sa v lístkovom materiáli vyskytujú hojne.

Ukazuje sa, že slovo *silnica* nie je v slovenskej slovníkovej literatúre (okrem Bernoláka a Jančoviča) doložené a v ostatnej literatúre sú doklady veľmi skromné. Podľa súčasných lexikografických kritérií a lexikografickej praxe možno teda o jeho „domovskej príslušnosti“ v spisovnej slovenčine vysloviť oprávnené pochybnosti.¹¹

Otázkou termínov *cesta* — *silnica* sa zaoberala aj Komisia pre staviteľskú terminológiu už v roku 1953. Táto komisia ustálila termíny *cesta*, *jednoprúdová cesta*, *lesná cesta*, *náhradná cesta*, *výpadová cesta*, *súbežná cesta*, ako aj termíny *cestná križovatka*, *cestné koryto*, *cestná pláň*, *cestný pozemok*, *cyklistická cesta* atď.¹² Nejde tu vždy o ekvivalent čes. termínu *silnice*, ale aj tak sa ukazuje, že slovo *silnica* sa neodporúčalo.

Nepochybná je ďalej súvislosť cestného názvoslovía so že-

¹¹ Podľa informácií pracovníkov lexikografického oddelenia Ústavu slovenského jazyka SAV nebude slovo *silnica* uvedené ani v Slovníku slovenského jazyka, ktorého heslá pod písmenom S sú už skoncipované.

¹² Porov. ukážku práce Komisie pre staviteľskú terminológiu, *Zo staviteľskej terminológie I*, SON 1, 1953, 234 n.

lezničnou terminológiou. V Železničnej terminológii I,¹³ ktorú spracovala Komisia pre železničnú terminológiu pri Ústave slovenského jazyka SAV, zaznamenáva sa dôsledne len značné množstvo termínov, v ktorých sa vyskytuje slovo *cesta* a jeho odvodeniny. Priamo s termínom *cesta* súvisia názvy ako *cestná návesť*, *cestná závora*, ale z termínu *cesta* sa vychádza aj pri názvoch ako *náďcestie*, *priecestie*, *podcestie*, *priecestník*, *priecestná poistná doba*, *priecestníková hlavica*, *hlavica priecestného kolajového obvodu*, *hustota premávky na priecestí*, *včasně zabezpečovanie priecestia*, *strážnik priecestia* atď. Tieto názvy sa uvádzajú už aj v niektorých skôr vydaných terminologických príručkách a predpisoch.¹⁴

Z faktov, ktoré sme tu zhrnuli, vyplýva, že v slovenčine sa pruh zeme upravený pre premávku pomenúva termínom *cesta*.¹⁵ Ak sa teda hľadá ekvivalent čes. termínu *silnice*, treba s touto skutočnosťou počítať. Preto navrhnutý termín *automobilová cesta* pokladáme za správny. Okrem toho sa tento termín už dávnejšie prijal v slovenskej terminologickej komisii.¹⁶ Táto okolnosť sa akceptovala napr. v diferenciálnom česko-slovenskom vojenskom slovníku, kde českému heslu *silnice* zodpovedá slov. *cesta i hradská*.¹⁷

Pri konfrontácii s češtinou sa ukazuje, že ide o ustálenie slovenských ekvivalentov k čes. názvom *silnice*, *cesta*, *stezka*. Keďže v slovenčine niet jednoslovných ekvivalentov pre všetky tieto termíny, možno vziať za základ pomenovania najvšeobecnejší názov, t. j. slovo *cesta*. (Aj v češtine je slovo *cesta* všeobecnejší názov, kým termínmi *silnice* a *stezka* sa označujú špeciálne druhy ciest.) Potom by slovenským ekvivalentom

¹³ *Železničná terminológia I, Návestenie a zabezpečovanie*, Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1963.

¹⁴ Pozri *Právnický terminologický slovník*, Bratislava 1952, 17, kde sa pri hesle *cesta* označuje slovo *silnica* za nesprávne. V tejto príručke sú uvedené aj termíny *nutná cesta*, *priechodná cesta*, *štátna cesta*, *verejná cesta*, *vicinálna cesta*; *cestár*, *cestmajster*; *cestná doprava*, *cestná správa*, *cestné teleso*, *cestné stroje*. Pozri tiež *Návestné predpisy*, Dopravní nakladatelství, Praha 1960.

¹⁵ Pozri k tomu rôzne spojenia slov pod heslom *cesta* v Slovníku slovenského jazyka I, 164.

¹⁶ Pozri ukážku práce terminologickej komisie *Z terminológie cestnej dopravy*, SON 9, 1961, 111 n.

¹⁷ *Česko-slovenský vojenský slovník*, Ministerstvo národní obrany, Praha 1962, 211.

čes. termínu *silnice* bol termín *automobilová cesta* a čes. termín *stezka* by sa do slovenčiny prekladal ako *cesta pre pešich*.

Skôr ako by sa do slovenčiny zaviedlo slovo *silnica*, treba teda vziať do úvahy fakt, že v niekoľkých odboroch, ktoré s pripravovanou normou Názvosloví silnic, dálnic a silničných mostů súvisia, sa už ustálil termín *cesta* a jeho odvodeniny. Keby sa tento fakt nerešpektoval, nežiadúco by sa rozkolísavalo nedávno ustálené názvoslovie. Bola by z toho väčšia škoda, ako vznikne tým, že niekoľko českých a slovenských termínov tejto normy sa bude výraznejšie odlišovať.

Z P R Á V Y A P O S U D K Y

JOSEF NOVÁK, KAPESNÍ ANGLICKO-ČESKÝ A ČESKO-ANGLICKÝ TECHNICKÝ SLOVNÍK, SNTL, Praha 1962, 2. vydání, stran 495, Kčs 22,90.

Je patrné, že slovník vytvoril odborník, ktorý sám denne dlhá léta prekládal a z vlastni zkušénosti dobre ví, co je důležité a co lze vynechat. Výrazy jsou vzaty z praxe a nebyly pouze přepsány z jiných, event. nepřesných zahraničních slovníků. Mnohé heslo je značně rozsáhlé, a kde Angličan užívá pro jeden český termín několika rozdílných anglických výrazů, slovník přesně udává, kdy je nutno toho kterého anglického výrazu použít. Dobře je to patrné např. u těchto hesel:

VÝLISEK pressing, pressed piece; (z plechu) stamping; (z plastické hmoty) moulding; (z prášku) compact; VYLOŽENÍ (jeřábu) (crane) radius; (lisu) gap, throat; (stroje) sweep, reach; (nože) overhang; (třmenu mikrometru) frame depth; (vyzdívka, obložení) lining; (vyzdívka ve vysoké peci) inwall; (přečnívání) projection; (vagónu) unloading; (z lodi) discharging; VYROVNÁVATI (vodováhou) level; (vzpřímiti) right; (loď do rovnováhy) trim; (vyhlazovati) smooth, even; (kladivem) planish, peen; (zakřivený kus) straighten; (do přímky) align, line up; (opotřebení v ložisku) take up (the wear); (teplotu ingotů v hlubinné peci) soak; (tlak, teplotu) equalize; (vyvažovati) balance; (kompensovati) compensate (for), make up (for), offset; (účet) settle, balance.

Takovýchto podrobně rozvedených překladů českých hesel je ve slovníku mnoho. Málo technických slovníků, ba i velikých, má hesla tak náročně, přesně a přitom krátce vysvětlena.

Česko-anglická část je přizpůsobena potřebám překládání z češtiny, kdežto část anglicko-česká odpovídá požadavkům překládání z angličtiny do češtiny. Obě části se vzájemně doplňují a tvoří vyrovnaný celek.

I když autor měl k dispozici předem omezený rozsah slovníku, podařilo se mu vytvořit obsažné dílo. Slovník je sestaven tak, aby umožnil snadný překlad dalších 20 000 až 30 000 složených slov, které vzhledem ke kapesnímu formátu nemohla být do díla zařazena. Autor věnoval proto velkou pozornost nejen podstatným jménům, ale též jménům přídavným. Uvedl vždy aspoň jeden příklad překladu přídavného jména, a kde bylo zapotřebí, uvedl jich i více. V technických slovnících se obvykle uvádí přídavné jméno přeložené pouze anglickým ekvivalentem nebo ekvivalenty, aniž by se uváděly skutečné příklady, tedy např. *tuhý* solid, rigid, stiff, severe.

Novákův slovník však uvádí tato spojení: *tuhý stav* solid state, *tuhý štětec* stiff brush, *tuhá konstrukce* rigid structure, *tuhá vsázka (do pece)* cold charge, *tuhá zima* severe winter.

Praktičnost tohoto kapesního slovníku dobře vynikne, porovnáme-li jej např. s *Velkým anglicko-českým technickým slovníkem* (Pekárek—Cacek—Káš). Zmíněný slovník uvádí pod *solid* 15, *stiff* 4 a pod *rigid* celkem 19 složených hesel, kde se tato anglická slova překládají českým slovem *tuhý*. Je tedy ve Velkém anglicko-českém technickém slovníku celkem 38 složených hesel, která lze snadno přeložit hořejšími třemi hesly, přičemž potřebná podstatná jména obsahuje Novákův kapesní slovník též. Možných kombinací s přídavným jménem *tuhý* může však být mnohem více, než uvádí Velký anglicko-český technický slovník.

Zrovna tak věnoval J. Novák velkou pozornost anglickým podstatným jménům, která se do češtiny překládají přídavným jménem. V tomto slovníku je např. uvedeno: *section iron* tvarová ocel; *section mill* válcovací trať na tvarovou ocel, válcovna tvarové oceli; *section switch* úsekový vypínač; *sectional area* plocha průřezu; *sectional boiler* článkový kotel; *sectional core* skládané jádro (z více částí); *sectional grate* dělený rošt; *sectional house* stavebnicový dům.

Velký anglicko-český technický slovník má pod *section* a *sectional* celkem 33 složených hesel, která lze snadno přeložit hořejšími 8 hesly a patřičnými podstatnými jmény, uvedenými též v kapesním slovníku.

Ve velkých technických slovnících se vůbec nevěnuje patřičná pozornost českým heslům ve tvaru přídavných jmen. Tak např.: v Česko-německém technickém slovníku (SNTL, 1961, 74 000 hesel) např. od písmena *m* (*magnetický, manometrický, mezilehlý, mezní, minerální, mísicí, místní, mlecí, modelní, mrtvý, mžikový*) scházejí hesla přídavných jmen, zatím co Novákův kapesní slovník anglicko-český a česko-anglický (10 000 hesel) je má.

Autor kapesního slovníku vynechal skoro všechny výrazy, kde anglická a česká slova jsou stejná, anebo skoro stejná, obzvláště v chemii. Proto mohl mnohem více pozornosti věnovat oněm heslům, kde výrazy jsou zcela odlišné.

Tomuto slovníku může odborník vytýkat, že k oddělování odlišných českých ekvivalentů v anglicko-české části není používáno středníku, nýbrž čárky. Tak např. heslo *set* je vytištěno takto:

SET souprava, sada, soubor, skupina, soustrojí; postavený, vsazený, seřizení, ztuhlý, stanovený; seříditi, nastavití, vyregulovati, postavití, zasaditi, nasaditi (jehlu), ostříti, rozváděti (pilu), tuhnouti (cement), sednouti, stanoviti.

Zde se ve skutečnosti skoro ve všech případech jedná o odlišné české pojmy, které by měly být odděleny středníkem, jak je to správně ve velkých slovnících. Jedině mezi slovy *souprava* a *sada* může zůstat čárka, jsou to synonyma. Synonym je však uvedeno ve slovníku velmi málo. Proto autor oddělil středníkem pouze skupiny podstatných jmen od přídavných jmen a sloves. Podotýkám, že ve slovenském vydání byly středníkem odděleny všechny odlišné pojmy.*

Slovník má též uvedenou výslovnost, která schází nejen u zahraničních kapesních vydání, nýbrž i u většiny velkých technických slovníků. Dále slovník obsahuje tabulky a seznam měř a vah k snadnému převádění na anglické hodnoty a obráceně, jakož i seznam nejdůležitějších anglických zkratek. Každý praktik velmi ocení jak výslovnost, tak i přepočítací tabulky. A tak v malém formátu, který je vskutku kapesním a do kapsy se také lehce vejde, je zahrnuto podstatné, co technik z anglické technické terminologie potřebuje, ba někdy i výrazy, které se nenajdou ani ve velkých slovnících. Emil Kudrna

NĚMECKO-ČESKÝ TECHNICKÝ SLOVNÍK

V roce 1961 vyšel ve Státním nakladatelství technické literatury česko-německý technický slovník (*Česko-německý technický slovník*. Pod redakcí Dr. A. Kučery a Z. Joulkové sestavil autorský kolektiv, Praha 1961, Státní nakladatelství technické literatury). Tento slovník má význam nejen pro naše československé překladatelské potřeby, ale může dobře sloužit i jako neocenitelná pomůcka pro zahraniční čtenáře naší technické literatury. Proto je nutno uvítat, že roku 1962 vyšel jako protějšek k uvedenému slovníku slovník německo-český (*Německo-český technický*

* Tento postup pokládáme za jedine správný. Autor recenzie sa však nedotýka ďalšej dôležitej otázky, akou je rozlíšenie slovných druhov. Teoreticky by sa malo napr. heslo *set* uvádzať ako osobitné heslo pre podstatné meno, prídavné meno i sloveso. V praktickom, najmä vreckovom slovníku by sa mali jednotlivé slovné druhy výraznejšie oddeľovať napr. arabskou číslicou a bodkočiarka by sa mala použiť na oddelenie jednotlivých významov. (Pozn. red.)

slovník. Pod redakcí Dr. A. Kučery a Z. Jouklové sestavil autorský kolektiv Praha 1962, Státní nakladatelství technické literatury).

Česko-německý svazek obsahuje 74 000 názvů ze čtyřiceti technických oborů. Německo-český díl má stejný počet oborů, ale názvů je o 3000 víc.

Výběr názvů byl zaměřen k tomu, aby slovník mohl sloužit jako pomůcka k základní orientaci ve standardních českých textech všeobecně technické povahy, a proto nemohou být všechny z oněch čtyřiceti technických oborů zastoupeny rovnocenně. Přesto však se podařilo vystihnout a zachytit právě to nejpotřebnější jádro, které je nutné pro jazykové zvládnutí základních a aktuálních technických pojmů. Počet běžných výrazů ze všeobecného i neodborného vyjadřování zde nepřesáhl nejnütnější míru. Jejich výběr byl veden snahou uvádět základní slova (např. *voda, rychlý* ap.), z nichž se odborné názvy tvoří, aby tak bylo možno porozumět vnitřnímu složení slov a sousloví. Výběr byl též kontrolován srovnáním s významnými světovými slovníky podobného obsahu.

Významová shodnost českých a německých ekvivalentů je zaručena tím, že bylo použito bohaté excerptce z odborné literatury a především názvoslovných i technických norem v obou jazycích. Tento materiál umožnil, že bylo dosaženo velké spolehlivosti a přesnosti ekvivalence českých a německých názvů. K autoritativnosti slovníku by však jistě přispělo, kdyby byla bývala zajištěna i jistá spolupráce z německé strany.

Do slovníku je částečně zařazena i frazeologie, pokud je nějak spojena s odborným technickým vyjadřováním. Údaje o frazeologii jsou uváděny na konci heslových odstavců a jsou označeny zvláštní značkou.

Gramatické údaje jsou omezeny na mluvnický rod a částečně na mluvnické číslo; k jejich označení se užívá zkratk *m., f., n., pomn.*, avšak v německo-českém svazku je u českých slov tento údaj vynechán. Pro německé uživatele slovníku to je ovšem nevýhoda a nezdá se ani, že by vynechání tohoto údaje znamenalo nějakou úsporu místa a papíru.

Český pravopis je upraven podle konzervativnější verze platných pravidel a německý podle pravopisu v dílech *Der grosse Duden - Rechtschreibung* (1957) a *Fremdwörterbuch* (VEB 1955).

Uspořádání hesel je abecední, a to zásadně podle hlavního substantiva v několikaslovných názvech (ovšem kromě některých nezbytných výjimek). Toto uspořádání je velmi praktické a osvědčuje se. Názvy, které mají několik významů podle toho, do kterého technického oboru jejich použití spadá, tvoří se svými ekvivalenty jeden heslový odstavec a u každého ekvivalentu je uvedena zkratka příslušného oboru.

Celkové uspořádání hesel i odstavců je velmi účelné a přehledné. Také typografická úprava je zdařilá.

Oba svazky tvoří významnou překladatelskou a studijní pomůcku, jejíž obsahová i formální úroveň je velmi vysoká.

Miroslav Roudný

Potřebu přesného národního názvosloví pocituje každý odborný pracovník obzvláště nyní při rychlém zpřístupňování nových poznatků veřejnosti. Pečl Ústavu vědeckotechnických informací MŽLVH je vydáván *Názvoslovný zpravodaj zemědělský* (dosud jen cyklostylem). Máme v ruce čtyři vydané sešity, jejich obsah je zajímavý a cenný. Prvé číslo obsahuje termíny z oboru závlahy a kejdování a návrhy názvů pro stroje sloužící sklízení brambor. Druhé číslo obsahuje názvosloví humusu zpracované B. Válkem a kolektivem, třetí a čtvrté-páté číslo slovníčky česko-anglické a anglicko-české pro obor mechanizace zemědělství a španělsko-české a česko-španělské slovníčky pro zemědělství, zpracované St. Mudrou.

Přes velkou potřebu je nutné dbát na vysokou kvalitu, neboť uveřejňovaná názvosloví nejsou úvahy, ani návrhy k diskusím (až na některé výjimky), ale práce hotová již přímo pro použití širokým okruhem pracujících v zemědělství.

A. M. Svoboda

Oprava

Prosíme čitatele, aby si opravili chyby v příspěvku *Z terminológie chemických vláken*, který vyšel v 1. čísle tohto ročníka ČSTČ:

str. 40, 8. riadok zdola: k čes. termínu *osinek* doplnit aj *azbest*

str. 41, 8. riadok zhora: *skalice bílá* - má být: *bílá skalice*

6. riadok zdola: číslo *meďi v buničine* - má být: číslo *meďi v buničine*

3. riadok zdola: *čistěný síran hlinitý* - má být: *čistěný krystalický síran hlinitý*

str. 44, 1. riadok zhora: *krystalický sírnatý sodný* - má být: *krystalický thiosíran sodný*

9. riadok zdola: *vyjadruje sa v cP* - má být: *vyjadruje sa v cP*

str. 45, 17. riadok zhora: *pevný hydroxyd sodný* - má být: *tuhý hydroxyd sodný*

15. riadok zdola: *plošná váha buničiny* - má být: *plošná váha buničiny*

10. riadok zdola: *polymerizační stupeň celulózy* - má být: *polymerační stupeň celulózy*

2. riadok zdola: *povrchové aktivní látky* - má být: *povrchové aktivní látky*

str. 46, 11. riadok zhora: *polymerizační* - má být: *polymerační*

11. riadok zdola: *síran zinočnatý* - má být: *síran zinečnatý*

str. 47, 11. riadok zhora: *viskozových vláken* - má být: *viskozových vláken*

14. riadok zdola: *technický kyselý uhličitán sodný* - má být: *technický hydrouhličitán sodný*

15. riadok zhora: *technická kyselina plní* - má být: *technická kyselina solná*

str. 48, 17. riadok zhora: čes. termín *xantogenátová viskozita* - má být: *xantogenanová viskozita*.

Redakcia

Vojtech Filkorn

PRE DIALECTICAL LOGIC

PREDDIALEKTICKÁ LOGIKA

Dielo si kladie za cieľ preskúmať dôležité etapy vývinu európskej logiky od Aristotela po Heglovu dialektickú logiku. V prvej časti práce na základe analýzy názorov Aristotela, Descarta, Leibniza, Bolzana, Fregeho ai., ako aj na základe analýzy faktického používania logiky autor dochádza k záveru, že logiku treba chápať ako spoločný základ celého ľudského poznania, prípadne ako nástroj tvorenia vedeckých systémov, ako formu vedy alebo ako teóriu tejto formy. Preto konkrétnu tvárnosť tej-ktorej etapy vo vývine logiky pochopíme len na pozadí vied (spojených s praxou), z ktorých logika ako ich forma vyrastá a ktorým je vo forme organonu aj zavŕšením.

Ak logika je formou vied, tak vlastnosti vedy budú určovať aj štruktúru logiky. V druhej časti práce autor skúma na pozadí celkového vtedajšieho spôsobu života povahu gréckej (helénskej vedy) a dochádza k záveru, že grécka veda sa dá charakterizovať predominciou substancionálneho, kvalitatívneho a statického hľadiska (pričom tieto hľadiská kodifikované vo forme kategórií sú odrazom určitých všeobecných, vytrhnutých stránok reality) a zanedbávaním vzťahového a kvantitatívneho hľadiska. Hľadiská, ktoré boli v popredí, určovali spôsob analýzy abstrahovania, štruktúru foriem výpovedí, dôkazov, formu celej vedy – logiku, slovom štýl myslenia a bádania. Preto logika helénskej vedy bude vo veľkej miere logika kategórie substancie a kvality (realizovaná ako subjektovo predikátová Aristotelova logika, logika deskriptívneho klasifikačného štádia vied). Nábehy na vzťahové chápanie a skúmanie reality sa v Grécku nemohli naplno rozvinúť.

V tretej časti práce autor skúma logiku galileovského obdobia. Veda tohto obdobia stráca kontemplatívny charakter, stáva sa organickou súčasťou techniky a dá sa charakterizovať predominciou vzťahového, kvantitatívneho, experimentálneho (a z neho vyplývajúceho kauzálneho) hľadiska. Z týchto hľadísk vyplýva priemerná štruktúra vied a im zodpovedajúca vzťahová a kauzálna logika, ktorá sa už v plnej miere uplatňuje v prácach Galileiho, Newtona, Descarta a Leibniza.

Autorovi teda v práci nejde tak o opísanie logických foriem, ako sa v dejinách postupne vynárali, ale viac o postihnutie prameňov a okolností vzniku týchto foriem, a tým o hlboké pochopenie logiky.

VSAV 1963, str. 320, viaz. KĚs 24,50.